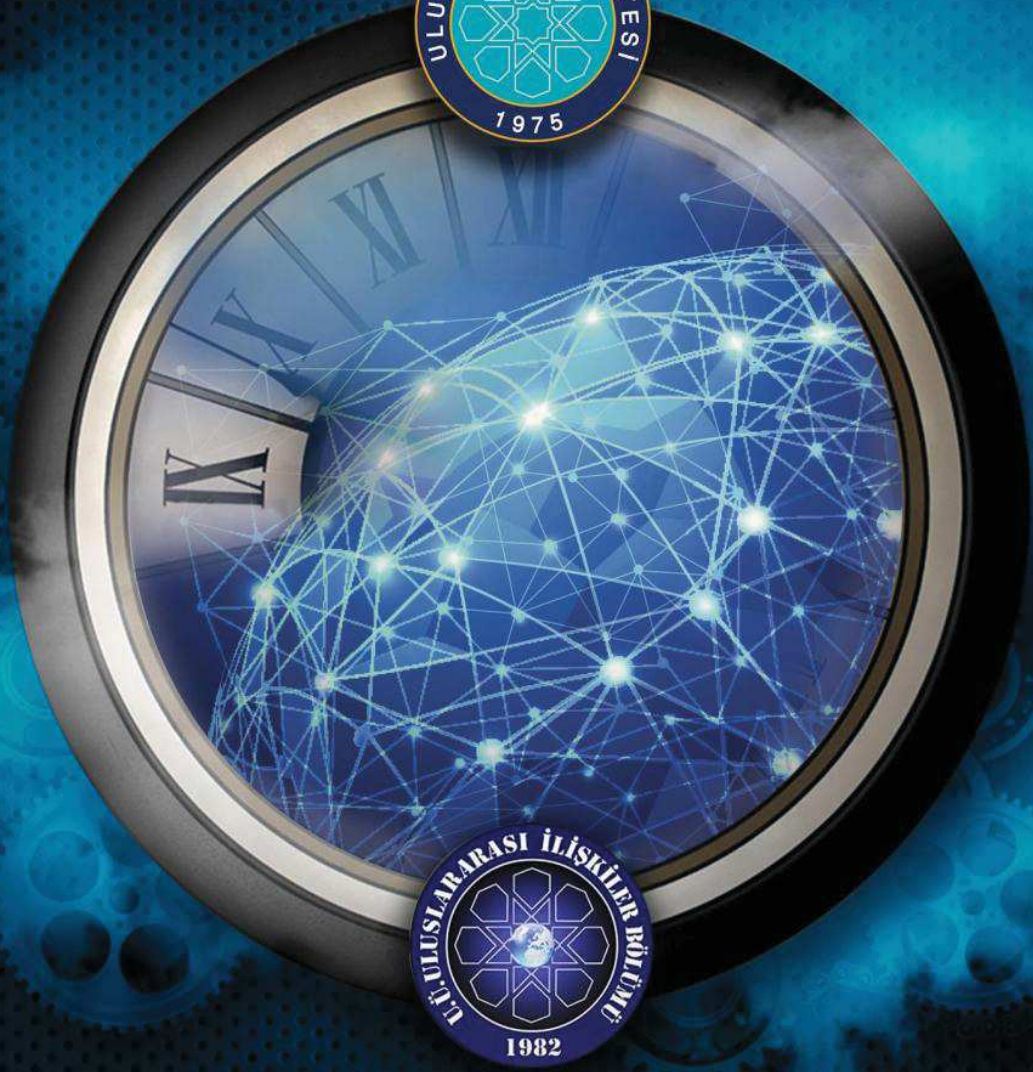

ULUSLARARASI

IX ULUDAĞ

Uluslararası İlişkiler Kongresi

"Dünya Politikasında Kriz ve Değişim"

23-24 EKİM 2017

ucir.uludag.edu.tr

RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ: YAKINLAŞMANIN ÖNÜNDEKİ İMKÂNLAR VE SINIRLILIKLAR

Eray ALİM - Doç. Dr. Fuat AKSU***

Özet

Rusya-Çin ilişkileri son birkaç on yıl içinde olumlu bir seyir izlemiştir. İki taraf arasında 1969 senesinde yaşanan sınır çatışmaları sonucunda Çin'in Sovyet bloğundan kopup ABD ile yakınlaşmasıyla kötüleşen ilişkiler, 1989'da Gorbacov'un Pekin'e yaptığı ziyaretle tekrardan normalleşme yoluna girmiştir. Yeltsin'in 1992'de Çin'i "dost ülke" olarak tanımlaması ve 1996'da "Rusya-Çin Stratejik Ortaklığının" deklare edilmesi ise, taraflar arasındaki ilişkilerin Soğuk Savaş sonrasındaki olumlu bir mecrada ilerlediğini gösteren önemli işaretlerdir. Müteakiben 2001 tarihinde imzalanan "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" tarafların tek kutuplu dünya düzenine karşıt duruşlarını müşterek şekilde ortaya koymaları önemli bir irade beyanıydı. Bu adımları atarak Rusya ve Çin'in asıl amaçladığı ABD liderliğindeki Batı hegemonyasına karşı ortak bir itiraz seslendirmek olmuştur. Nitekim taraflar, egemenlik hakkının ihlali olarak gördükleri Batı menşeli liberal müdahalecilik, insan hakları promosyonu ve demokrasi yayma girişimlerine dönük müşterek itirazlara sahiptir. Bu çerçevede taraflar, Batı hegemonyasının aşılp, çok kutuplu bir dünya düzeninin hâkim kılmaya çalışmaktadırlar. Böylece, farklı güç merkezlerinden oluşan ve her bir büyük gücün kendi bölgesine hâkim olduğu bir düzen hedeflenmektedir. Bu hedef çerçevesinde Rusya ve Çin'in, birbirlerinin nüfuz alanına saygı duydukları ve yakın coğrafyalarında yaşadıkları krizlerde birbirlerine zımni destek sunduklarına dair işaretler mevcuttur. Örneğin Çin, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri sırasında Batı'ya kıyasla Rusya'ya dönük müsamahalı bir politika izlemiştir; Rusya ise Güney Çin Denizi'ndeki sorunların uluslararasılaştırılmaması yönünde Çin'in muhataplarına çağrıda bulunmuştur. Verilen bu arka plan ışığında bu çalışmada, Rusya-Çin ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasındaki seyri incelenmiştir. Bu bağlamda Rusya-Çin ilişkilerinin daha güçlü bir boyut kazanmasının önündeki imkân ve kısıtların neler olduğu sorusu irdelenmiştir. İki ülke arasında Soğuk Savaş sonrası başlayan ve Ukrayna krizi sonrası daha güçlü bir şekilde görülen yakınlaşmanın dünya siyasi dengelerinde kalıcı bir değişim

* Yıldız Teknik Üniversitesi - Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi, erayalim@hotmail.com

** Doç. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, faksu@yildiz.edu.tr

yaratma potansiyeli dikkate alındığında örneğin, iki ülkenin Batı hegemonyasına karşı bir ittifak içine girme olasılığı incelenmeye değerdir. Bu sorulara cevap aranırken, Saldırgan Realizm'in büyük güç siyasetine ilişkin ortaya koyduğu aksiyomlar (anarşi, saldırgan askeri güç, rasyonalite, niyetlerin bilinemezliği) kullanılmıştır. Bu teorik yaklaşım baz alınarak, büyük güçlerin ortak hareket etmesini mümkün kılan ya da sınırlayan etkenlerin neler olduğu ve bu etkenlerin Rusya-Çin ilişkisine dair nasıl bir tabloya işaret ettiği tartışılmıştır. Böylece, Rusya-Çin yakınlaşmasının dünya siyasi dinamiklerine ne şekilde etki edebileceği ve kalıcı bir değişim yaratma potansiyeli incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Rusya, ABD, Batı Hegemonyası, Saldırgan Realizm.

RUSSIA-CHINA RELATIONS: FACILITATING AND INHIBITING FACTORS FOR CONVERGENCE

Abstract

Russia-China relations in recent decades indicate a positive trend. During the Cold War, the 1969 border conflict between two sides had led China to break off with the Soviet camp and restore diplomatic ties with the US. Tense atmosphere lasted until Gorbachev's Peking visit in 1989, which marked a new beginning in bilateral relations. After the Cold War, Yeltsin's characterization of China as a "friendly state" in 1992 and the declaration of "Russia-China Strategic Partnership" in 1996 were notable steps for further improvement. The year 2001 marked another landmark in bilateral relations, thanks to the signing of the "Sino-Russian Friendship Treaty" through which the two sides revealed their common stance against U.S-led Western hegemonic order. This order causes uneasiness for China and Russia, not least because of its embodiment of practices like liberal interventionism and human rights and democracy promotion. For them, such practices are a breach of sovereignty which results from Western hegemonic order. Hence, the two actors converge on the common goal of eliminating Western-centrism and accomplishing the transition into a multipolar world. In this respect, they envision a world order in which multiple power centers exist and each great power dominates its own region. This agreed upon principle is manifest in certain gestures. For example, they tend to respect each other's sphere of influence and provide tacit support when its counterpart faces a regional crisis. Compared to the West, China acted in a tolerant manner toward Russia during the latter's interventions against Georgia and Ukraine. And Russia, in line with China's position, called upon involved parties not to inter-

nationalize problems in the South China Sea. Against this background, this work will attempt to trace the development of Russia-China relations in the Post-Cold War period. The main question to answer is: what are facilitating and inhibiting factors for stronger Russia-China relations? While addressing this issue, this work will produce an assessment as to whether the ongoing rapprochement since the end of the Cold War has the potential to create lasting change in world politics (i.e. a formal alliance). In achieving these goals, Offensive Realist theory's axioms on great power politics (anarchy, offensive military capability, rationality, unknowable intentions) will provide the necessary guide. Based on this theoretical approach, it is the intention of this work to offer an insight into the prospects and limitations for great powers to align their policies in the context of Russia-China relations.

Key Words: China, Russia, USA, Western Hegemony, Offensive Realism.

1. Giriş

Rusya-Çin ilişkileri, uluslararası siyasetin önemli başlıklarından birini teşkil etmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişinden itibaren genel görünümü olumlu bir tablo ortaya koyan Rusya-Çin ilişkilerinde, iki devletin Batı hegemonyasına karşı hissettikleri rahatsızlık ve buna istinaden çok kutuplu bir dünyayı mümkün kılma arzuları, tarafları ortak noktada buluşturan en önemli etkidir.

Bununla birlikte, bu iki aktörün ilişkilerini müttefik olacak noktaya kadar ilerletmelerinin önünde önemli engeller de bulunmaktadır. Bu engeller, dünya siyasetine (özellikle Batı'ya) bakışlarındaki farklılıklar, çıkar odaklı siyaset anlayışı ve güvensizlik faktöründen kaynaklanmaktadır. Bu hususları irdeleme amacıyla, askeri güç kullanımı, askeri güç dengesi, ekonomi eksenli konular, Batı'yla ilişkiler, Asya-Pasifik ve Orta-Asya'daki dinamikler çerçevesinde tarafların nasıl bakış açılarına sahip olduklarının anlaşılması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Rusya-Çin ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasındaki seyri incelenecektir. Sorgulanacak olan temel husus ise Rusya-Çin ilişkilerinin daha güçlü bir boyut kazanmasının önündeki imkânlar ve sınırlılıkların neler olduğudur. Bu sorudan hareketle, iki ülke arasında Soğuk Savaş sonrası başlayan ve Ukrayna krizi sonrası daha güçlü bir şekilde görülen yakınlaşmanın dünya siyasi dengelerinde kalıcı bir değişim yaratma potansiyeli açısından ne anlama geldiği irdelenecektir. Bu bağlamda iki ülkenin Batı hegemonyasına karşı işbirliğini geliştirmelerinin ne kadar olası olduğu, bu minvalde önemli bir sorudur. Bu gibi sorulara cevap aranırken, Saldırgan Realizm'in büyük güç siyasetine ilişkin

ortaya koyduğu aksiyomlar (anarşi, saldırgan askeri güç, rasyonalite, niyetlerin bilinemezliği) yol gösterici olacaktır. Bu teorik yaklaşım baz alınarak, büyük güçlerin ortak hareket etmesini mümkün kılan ya da sınırlayan etkenlerin neler olduğu ve bu etkenlerin Rusya-Çin ilişkisine dair nasıl bir tabloya işaret ettiği açıklanacaktır. Böylece, Rusya-Çin yakınlaşmasının dünya siyasi dinamiklerine ne şekilde etki edebileceği ve kalıcı bir değişim yaratma potansiyeli incelenebilecektir.

Yapısalcı Realizm'in bir varyantı olan Saldırgan Realist teori dünya siyasetini büyük güçler arasındaki ilişkiye odaklanarak ele almaktadır. Bu teori, Waltz'un geliştirdiği Yapısalcı Realizm'in temel yaklaşımını benimseyerek, anarşik uluslararası sistemde devletlerin kapasiteleriyle birbirlerinden ayrıştıklarını ve bu ayrışma sonucunda büyük güç statüsüne haiz belirli aktörlerin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Büyük güçlerin kimlerden mütevellit olduğunun tespiti için Saldırgan Realizm'in öncü ismi Mearsheimer şu şekilde bir kavramsallaştırma ortaya koymaktadır: büyük güçler, sistemdeki en güçlü devlete karşı ciddi bir konvansiyonel askeri mücadele verebilme kapasitesine sahip devletlerdir.¹ Ek olarak, konvansiyonel askeri gücün nükleer silahlarla desteklenmesi gereklidir.² Askeri kapasite başat güç kaynağı olsa da, ekonomik zenginlik, teknolojik gelişmişlik, demografik unsurlar, bir devletin güç kaynaklarını belirleyen diğer unsurlardır.³ Bu parametreler ışığında ABD'nin mevcut konjonktürde en güçlü devlet olduğu ve rakiplerinin ise diğer büyük güçler olarak Çin ve Rusya'dan oluştuğu görülmektedir.⁴

Saldırgan Realizm'e göre, büyük güçlerin güvenlik eksenli kaygılarını gidermeleri için başarımları gereken temel hedef kendi bölgelerinde hegemonik güç olmaktır. Teoriye göre, okyanusların varlığı nedeniyle bütün dünyayı kapsayacak şekilde hegemonya tesis etmenin mümkün olmaması nedeniyle, büyük güçler için temel hedef bölgesel hegemonik bir güç olmaktır.⁵ Bölgesel hegemonya hedefi gerçekleştiği takdirde, büyük güçler rakip devletlerin/ittifak sistemlerinin yakın coğrafyalarında kendilerine tehdit teşkil etmelerini engelleme noktasında önemli bir eşiği geçmiş olurlar.

¹ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W. W Norton & Company, 2014), 5.

² Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 5

³ John J. Mearsheimer, "Structural Realism", "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Milja Kurki et.al (eds), (Oxford: Oxford University Press, 2010), 78.

⁴ John J. Mearsheimer et.al, "Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part I)", *International Relations*, 20/1, (2006): 113.

⁵ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 41.

Büyük güçler arasındaki ilişki açıklanırken ise, Waltz'cu Yapısalçı Realizm'in temel iki varsayımı olan “*anarşi*” ve “*hayatta kalma*”ya (survival), Mearsheimer tarafından üç adet aksiyom eklenmektedir: büyük güçler rasyonel davranan aktörlerdir; bütün büyük güçler saldırgan (ofansif) askeri kapasiteye sahiptirler; aktörler birbirlerinin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamazlar.⁶ Teorinin aksiyomları bir arada değerlendirildiğinde; saldırgan (ofansif) askeri kapasiteye sahip aktörlerin niyetlerinin bilinmezliği, rasyonel davranan büyük güçlerin en kötü senaryoya karşı hazır olmaları gerektiğine işaret eder.⁷

Teoriye göre, anarşik sistemde devletler rakiplerine karşı nispi olarak ne kadar güçlü hale gelirlerse, güvenliklerine dönük tehditlerle karşılaşma ihtimalleri bir o kadar azalır.⁸ Teorinin merceğinden bakıldığında, gelecekte ortaya çıkabilecek risklere karşı devletler güçlerini azami düzeyde tutmak zorundadırlar. Bu bağlamda, muhatap aktörlerin niyetlerinin bilinmesinin mümkün olmadığını ya da niyetlerin ileride değişmeyeceğinin garantisinin olmadığını vurgulanarak, devletlerin stratejik hesaplarını, geleceğe dair hissedilen belirsizlik faktörünü dikkate alarak yapmaları gerektiğinin altını çizilmektedir. Rakip güçlerin ilerleyen zamanda nasıl davranacaklarının kestirilemeyeceği için güvenliğin sağlanması noktasında nispi olarak ne kadar güç unsuruna sahip olunması gerektiği de bilinemez.⁹ Burada altı çizilen nokta, aktörlerin her zaman muhtelif gelişmelere karşı hazır olmalarının gerektiğidir. Mearsheimer'ın belirttiği gibi, “zamana ve mekâna bağlı olarak korku seviyesi değişse de, bu seviye hiçbir zaman önemsiz denebilecek derecelere ulaşmaz.”¹⁰

2. Soğuk Savaş Ardılı Dönemde Rusya-Çin İlişkileri

Soğuk Savaş sonrasının dünyasında Rusya-Çin ilişkileri gözle görülür yakınlaşma adımlarını içinde barındırmıştır. Soğuk Savaş zamanında Rusya-Çin ilişkilerinin 1969'da yaşanan sınır çatışması nedeniyle bozulması sonrasında, Gorbaçov'un 1989'da Pekin'e yaptığı ziyaret, Soğuk Savaş sonrasına da olumlu yansımaları olacak şekilde önemli bir yakınlaşma adımı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası döneme girildiğindeyse, 1992 yılında Yeltsin'in Çin'i “dost ülke” olarak nitelenmesi ve 1996'da taraflar arasında “Stratejik Ortaklık” adlı bir bildirinin imzalanması yeni dünya konjonktüründe atılan önemli yakınlaşma adımları-

⁶ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 30-32.

⁷ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 45.

⁸ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 3.

⁹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 34-35.

¹⁰ John J. Mearsheimer, “The False Promise of International Institutions”, *International Security*, 19/3, (1994), 11

dı.¹¹ 1997 senesinde ise “Çok Kutuplu Dünya ve Yeni Bir Uluslararası Düzeninin Kurulması” başlıklı deklarasyonun yayınlaması ilişkileri geliştiren bir diğer önemli girişimdi.¹² 2001 senesinde imzalanan “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” ise tarafların tek kutuplu dünya düzenine karşıt duruşlarını bir kez daha ortaya koydukları ve de Kore Savaşı’ndan beri ilk defa kapsamlı bir anlaşmaya imza atmaları çerçevesinde önemli bir milattı.¹³ Bu kapsamlı anlaşma, tarafların birbirlerinin toprak bütünlüklerine saygı gösterecekleri, birbirlerine karşı güç kullanma ya da ekonomik tehdit kartına başvurmayacakları ve nükleer silah doğrultmayacakları gibi önemli güven artırıcı maddeler içermiştir.¹⁴

Yaşanan bu yakınlaşma süreci, ilk olarak 1996 senesinde Şangay Beşlisi olarak kurulan daha sonra 2001 senesinde Şangay İşbirliği Örgütü’ne (ŞİÖ) dönüşen kurumsal bir çatı altında da pekiştirilmişti. Şangay inisiyatifi çerçevesinde, sınıra yakın alanlarda asker sayısını azaltmak, teröre ve ayrılıkçılığa karşı ortak mücadele etmek konusunda olumlu sonuçların altı çizilip, bölgesel ve uluslararası barışa önemli katılar sunulduğu ifade edilmişti.¹⁵ Ayrıca ŞİÖ, Rusya ve Çin’in müşterek rahatsızlıklarını paylaştıkları bir platform işlevi de görmüştü. Örneğin taraflar, ABD’nin Afganistan harekâtı nedeniyle Orta Asya’da uzamakta olan askeri mevcudiyetinden duydukları rahatsızlığı ve bunun bir takvime bağlanması gerektiğini ŞİÖ vasıtasıyla muhatabına iletmişlerdi.¹⁶ 1998’de başbakanlık görevini devralan Primakov’un, Hindistan, Çin ve Rusya’dan mütevellit bir “stratejik üçgen” oluşturma çabası çerçevesinde “RIC” oluşumunun hayata geçmesi ve müteakiben Rusya’nın inisiyatifiyle Brezilya’nın da eklenmesi ile bu oluşum BRIC’e (ve son eklenen Güney Afrika’yla BRICS’e) dönüşmesi ise bir diğer önemli yakınlaşma hamlesi olmuştur.¹⁷

¹¹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics* (Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009), 201.

¹² “Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order, Adopted in Moscow on 23 April 1997”, 20 Mayıs 1997, <http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-153.htm>, (e.t. 18.08.2017); Mankoff, *Russian Foreign Policy*, 201.

¹³ Mankoff, *Russian Foreign Policy*, 204.

¹⁴ “Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation”, 24 Temmuz 2001, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15771.shtml, (e.t. 13.08.2017).

¹⁵ “Declaration of the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization”, 15 Haziran 2001, <http://eng.sectsco.org/load/193054/>, (e.t. 23.09.2017).

¹⁶ “Declaration by the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization”, 5 Temmuz 2005, <http://eng.sectsco.org/load/197543/>, (e.t. 23.09.2017).

¹⁷ Asem Nausabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I: ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya* (Ankara: Vadi Yayınları, 2007), 237; Dmitri Trenin, “Russia’s Asia Strategy: Bolstering the Eagle’s Eastern Wing” (The Institut Français Des Relations Internationales: Russie Nei Visions, Haziran 2016), 6.

2.1. Yakınlaşma Adımları

Bu arka plan dahilinde, Rusya-Çin ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasında olumlu bir seyir izlediği ifade edilmelidir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan sorunların, Soğuk Savaş sonrasında dünyasında geride bırakılması noktasında taraflar önemli güven arttırıcı adımlar atıp, ilişkilerini düzeltme yolunda ilerlemişlerdir.

Özellikle Ukrayna krizini takip eden süreçte, yakınlaşma adımlarının daha da sıklaştığı görülmektedir. Bu adımlar, askeri ve ekonomik alanlarda ilişkileri derinleştirecek nitelikte gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin Rusya'nın, daha önce satmaktan imtina ettiği S-400 hava savunma sistemlerini ve SU-35 savaş uçaklarını Çin'e tedarik etmeyi kabul etmesi bu konjunktürde yaşanmıştır. İlaveten, iki ülke arasında Haziran 2013'te Rosneft ve Çin Ulusal Petrol Şirketi arasında imzalanan 270 milyar dolarlık bir petrol anlaşması imzalanmıştır.¹⁸ Mayıs 2014'te ise, 400 milyar dolarlık bir doğal gaz anlaşması Gazprom ve Çin Ulusal Petrol Şirketi arasında imzalanmıştır.¹⁹ Ayrıca, Moskova-Kazan tren yolu inşaatında ve Rusya'nın Pasifik'teki liman inşaatlarında Çin iştiraki kabul edilmiş ve Kuzey Deniz Yolunun geliştirilmesinde hayata geçecek projelerde Çin'in de yer almasına olumlu karşılık verilmiştir.²⁰ Temmuz 2017'de en son imzalanan LNG, nükleer enerji, ulaşım ve havacılık alanlarındaki anlaşmalarla, iki ülke arasında ekonomik yakınlaşma bağlamında önemli adımlar atılmış ve Çin, Rusya'daki altyapı projelerinde önemli bir aktör haline gelmiştir.²¹

Bununla birlikte Rusya, geleneksel olarak Güney Çin Denizi'ndeki sorunlara ilişkin tarafsızlık politikasını, kısmi de olsa, bölge ülkelerinin Çin'le yakın denizlerde yaşadıkları sorunları uluslararasılaştırmamaları gerektiğini vurgulayarak, Çin'e yakın duracak şekilde revize etmiştir.²² Diğer taraftan, Ukrayna krizi nedeniyle Japonya'nın kendisine dönük uygulanan yaptırımlara iştirak

¹⁸ Courtney Weaver ve Neil Buckley, "Russia and China Agree \$270bn Oil Deal", *Financial Times*, 21 Haziran 2013.

¹⁹ Alec Luhn ve Terry Macalister, "Russia Signs 30-Year Deal Worth \$400bn to Deliver Gas to China", *The Guardian*, 21 Mayıs 2014.

²⁰ Dmitri Trenin, "From Greater Europe to Greater Asia? The Sino-Russian Entente", (*Carnegie Moscow Center*, Nisan 2015), 11; "China Eyes Russia's Northern Sea Route as Safest Maritime Path to Europe", *Sputnik*, 30 Mayıs 2017, <https://sputniknews.com/business/201705301054137213-china-russia-northern-sea-route-cooperation/>, (e.t. 27.10.2017).

²¹ "Press Statements Following Russian-Chinese Talks", 4 Temmuz 2017, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54979>, (e.t. 17.09.2017).

²² Bin Yu, "Russia-China Relations: H-Bomb Plus THAAD Equals Sino-Russian Alliance?", *Comparative Connections*, 18/1, (2016), 138-139.

etmesi sonrası Rusya Çin’le birlikte, Japonya ve Çin arasında ihtilafın bulunduğu Doğu Çin Denizi’nde ortak tatbikatlar düzenlemiştir.²³ Ayrıca, Ukrayna krizinden sonra Baltıklarda Rusya-Çin tatbikatı düzenlenmiş ve bu tatbikat NATO tarafından yakından izlenmiştir.²⁴ Ek olarak, Mayıs 2015’te taraflar ilke defa Akdeniz’de ortak bir deniz tatbikatı düzenleyerek askeri yakınlaşmalarını bir adım öteye götürmüşlerdir.²⁵

Bütün bu gelişmeler, Ocak 2017’de Çin Devlet Başkanı Şi Cinpin’in belirttiği gibi, iki ülke arasındaki ilişkilerin şu ana kadar en iyi döneminde olduğu kanaatini doğurmuş ve Şi Cinpin tarafından uluslararası ortam nasıl olursa olsun ‘Stratejik Ortaklık’ olarak tanımlanan ilişkileri derinleştirme noktasında herhangi bir tereddüdün bulunmadığını ifade etmiştir.²⁶

2.2. Temel Yakınlaşma Unsuru: Batı Hegemonyasına Karşı Çok Kutuplu Dünya Savunusu

Rusya-Çin ilişkileri genel bir uluslararası bağlamda değerlendirildiğinde, tarafları bir araya getiren temel etkenin, Batı hegemonyasının aşılıp çok kutuplu, daha eşitlikçi ve demokratik bir dünyayı mümkün kılma hedefi olduğu ifade edilmelidir. Bu, tarafları aynı düzlemde buluşturan başlıca ilkesel faktördür. Buna istinaden, devletler arası ilişkilerde Batı müdahaleciliğine karşı devlet egemenliği kavramını savunmak ve BM ve BMGK’nin otoritesini tartışmaya açmamak, tarafların müşterek hassasiyetleri olmuştur.²⁷ Müdahaleci politikalara karşıt yaklaşım, 2001 tarihli Dostluk ve İşbirliği Anlaşması’nda yer bulmuş ve Batı hegemonyasına karşı, uluslararası ilkeler ve normlar üzerinden şekillenen ve uluslararası hukukun referans alındığı adil bir dünya savunusu ortaya konulmuştur.²⁸ Bu bağlamda, 11 Eylül saldırılarından kısa süre önce imzalanmış olan bu anlaşma, ABD’nin Irak işgali operasyonuna bir “erken cevap” teşkil etmiştir.

²³ Dmitri Trenin, “The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry”, (*Carnegie Moscow Center*, Haziran 2014), 21.

²⁴ “China in Baltic Navy Drill with Russia, *BBC News*, 21 Temmuz 2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-40682442>, (e.t. 03.11.2017).

²⁵ Jonathan Marcus, “China-Russia Drills in Med Show Shifting Strategies”, *BBC News*, 11 Mayıs 2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-32686956>, (e.t. 30.09.2017).

²⁶ “Full text: China’s Policies on Asia-Pacific Security Cooperation”, 11 Ocak 2017, http://english.gov.cn/archive/white_paper/2017/01/11/content_281475539078636.htm, (e.t. 17.09.2017).

²⁷ Thomas S. Wilkins, “Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?”, *Contemporary Security Policy*, 29/2 (2008), 369.

²⁸ “Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People’s Republic of China and the Russian Federation”.

Hem Çin hem de Rusya, Irak Savaşı'nı Kosova harekâtının bir diğer örneği olarak görmüş ve Putin, çok kutuplu dünya düzeninin hayata geçmesi durumunda ABD'nin Irak işgali gibi eylemlerinin artık mümkün olmayacağını belirtmiştir.²⁹ Bu çerçevede her iki ülkenin de, Batı'nın liberal müdahalecilik ve demokrasi yayma girişimleri olarak tanımlanabilecek ve belirli örneklerde rejim değişikliği ile sonuçlanan girişimlerine dönük müşterek itirazları söz konusudur. Suriye kriziyle ilgili olarak, Esad rejiminin uygulamalarına dönük BMGK'ya getirilen önerilere, aynı istikamette (hayır yönünde) oy kullanmaları bu bağlamda önemli bir örnektir.

Müdahaleci politikalara karşıt yaklaşım, Batı hegemonyasının geride bırakıldığı ve farklı güç merkezlerinin var olduğu bir dünyanın daha adil ve eşitlikçi olacağı ve böylece devletlerin egemenlik haklarının çiğnenemeyeceğine dair kanaatle ilişkili şekilde ortaya konmaktadır. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov 53. Münih Güvenlik Konferansı'nda Batı'nın küresel vizyonunu belirli elit ülkelerin çıkarlarına uygun, “önceden programlanmış” bir proje olarak nitelendirip, bu sistemin sonsuza dek sürmeyeceğini vurgulamıştır. Lavrov'a göre, artık yeni bir seçim zamanı gelmiştir ve kendisi bu seçim sonucunda yeni bir “*Batı-Sonrası Dünya Düzeni*”nin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Daha adil bir dünyayı mümkün kılacağı vurgulanan bu düzende, her ülkenin uluslararası hukuk kuralları dahilinde kendi egemenlik haklarını kullanabileceği ve ulusal çıkarlarını gözetirken muhataplarının kültürel ve tarihsel kimliğine saygı duyacağı bir ilişkiler bütünü öngörülmektedir.³⁰ Lavrov'un, Batı merkezli dünya düzenin artık geride kalmakta olduğuna dair vurgusu Rusya kadar, Çin'in de benimsediği bir yaklaşım olup, tarafların bu yöndeki ortak vizyonları üyesi oldukları BRICS nezdinde temsil edilmektedir. Kuruluşundan itibaren BRICS üyeleri, müşterek olarak, uluslararası hukuk, eşitlik ilkesi ve çok kutuplu ve demokratik bir dünya düzeni temalarına vurgu yapmışlar ve küresel sorunların çözümünde Batı'nın tek taraflı uygulamalarının değil, çok taraflı diplomasi ve BM ilkelerinin belirleyici olması gerektiğini seslendirmişlerdir.³¹ BRICS nezdindeki ortaklıkla beraber, yukarıda zikredildiği gibi, iki ülke tarafından 1997'de yayınlanan deklarasyonda da çok kutuplu bir dünyanın gerekliliği müşterek şekilde ifade edilmiştir.

²⁹ Susan Turner, “Russia, China and A Multipolar World Order: The Danger in the Undefined”, *Asian Perspective*, 33/1 (2009), 166.

³⁰ Sergey Lavrov, “Foreign Minister Sergey Lavrov's Address and Answers to Questions at the 53rd Munich Security Conference”, 18 Şubat 2017, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2648249, (e.t. 20.09.2017).

³¹ Cedric de Coning, “BRICS and Coexistence”, *The BRICS and Coexistence: An Alternative Vision of World Order*, Cedric de Coning et.al (London: Routledge, 2015), 26-29, 31-35.

İki ülkenin Batı hegemonyasının aşılıp, dünyada farklı güç merkezlerinden mütevellit bir uluslararası yapının oluşmasına dönük hedefleri, tarafları bir araya getiren en temel etkidir. Bu tablo çerçevesinde Çin, Asya'nın tarihsel anlamdaki başat gücü olarak bölgesinde (ve artan gücüne koşut olarak dünya genelinde) konumunu sabitlemeye, Rusya ise Avrasya'daki baskın güç ve küresel büyük güç denkleminde de temel aktörlerden biri olarak pozisyonunu netleştirmeye çalışmaktadır.³² Lo'ya göre Moskova'nın amacı yeni bir düzen kurmak-tansa, eski düzeni hayata geçirmektir ve bunun anlamı, 1815'teki Avrupa Uyu-mu düzeninin tekrardan geçerli kılınmasıdır. ABD'nin Batı dünyasının liderli olduğu, Hindistan'ın Güneydoğu Asya, Brezilya'nın Güney Amerika, Çin'in ise Asya-Pasifik'te hakim güç olduğu bu siyasi denklemde, Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasının baskın aktörü olarak kalacağı öngörülmektedir.³³ 1990'lardan beri Çin ve Rusya'nın müşterek olarak çok kutuplu dünya düzenini yaptıkları vurgu bu tahayyülü mümkün kılmak içindir. Bu çerçevede, Çin Asya-Pasifik'te, Rusya ise AB coğrafyası ile Çin arasındaki orta alanda Avrasya'da büyük güçler ola-rak pozisyonlarını netleştirmeye çalışmaktadırlar.

Bu tartışmanın ışığında, iki büyük gücün, Batı hegemonyasını geride bı-rakmak, kendilerinin müstakil birer güç merkezi olmasını sağlamak ve çok ku-tuplu bir dünyayı mümkün kılmak konularında benzer bir dış politika hedefine sahip oldukları ifade edilmelidir. "Batı Sonrası Düzen"i mümkün kılmak için birbirlerine duydukları ihtiyaç ise, pragmatik bir yakınlaşmayı kaçınılmaz kıl-maktadır. Diğer taraftan iki ülke arasında 1990'ların başından itibaren gözlem-lenen yakınlaşmaya rağmen, Rusya-Çin ilişkilerinin Batı'yı (daha özelinde ABD'yi) dengelemek gibi bir boyut içerdiğinden bahsetmek mümkün değildir. Keza, tarafların birbirleri ile güvenlik eksenli bir ittifak içine girmeleri de söz konusu olmamıştır.³⁴ Bu bağlamda tarafların ilişkilerini, benimsemiş oldukları "Stratejik Ortaklık" konseptinin ötesine taşımadıkları gözlenmektedir. Çin Sa-vunma Bakanlığı sözcüsü, NATO'ya benzer bir oluşumun Çin ve Rusya arasın-da hayata geçirilme ihtimaliyle ilgili sorulara bir soruya cevaben belirttiği gibi: 'Çin-Rusya ilişkileri ittifak harici bir mahiyete sahip olup, hiçbir üçüncü aktörü hedeflememekte ve Çin'in askeri bloklara karşıt duruşu çerçevesinde Rusya ile

³² Trenin, "From Greater Europe to Greater Asia?", 10.

³³ Bobo Lo, *Russia and the New World Disorder*, (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2015), 44.

³⁴ Stephen G. Brooks et.al, *World Out of Balance: International Relations and Challenge of American Primacy* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 72-73.

olan ilişkiler “*kapsamlı stratejik koordinasyon*” düzleminde gerçekleşmektedir.³⁵

Fakat, Rusya-Çin ilişkilerinin ittifak mahiyetine sahip olmamasının, yalnız dış politika tercihiyle sınırlı olmayarak, iki aktörün dünya siyasetine bakışlarında önemli farklılıklar nedeniyle gerçekleşmeyeceği, bu çalışma kapsamında iddia edilmektedir. Taraflar arasındaki ilişkilerde çıkar odaklı dış politika mülhazasının önemli bir etken olduğu ve güvensizlik faktörünün ise ikili ilişkilerin önündeki en önemli engel olarak yer aldığı ortaya konulacak olan diğer önemli savlardır. Bu noktalar, ikili ilişkilerle ilgili olumlu etkileşimlerin dışında bir diğer boyutun varlığına işaret etmektedir. Bu noktalar, tarafların bakış açısı üzerinden irdelenerek açıklığa kavuşturulacaktır.

3. Rusya-Çin İlişkilerinde Yakınlaşmanın Kısıtları

Yukarıda belli başlı özellikleriyle vurgulanmış olan Rusya-Çin yakınlaşması aynı süreçte bir karşıtlığı da içinde barındırmaktadır. Tarafların hemen her konuda aynı doğrultuda çıkarları olsa da siyasa ve pratikte zaman zaman karşı karşıya geldikleri de görülür. Bu durum her iki ülkenin buldukları jeopolitik konum özelinde bölgesel/küresel meydan okumalarının da karşılaşmış olduğu güçlükleri anlamlandırmak açısından kimi veriler üretmektedir. Kendileriyle meydan okuma/rekabet içerisinde olduğunu düşündükleri ABD karşısında ortak girişimlere destek olsalar da Rusya-Çin ilişkilerindeki ayrılışan noktalara, çıkar odaklı bakış açısına ve güvensizlik boyutuna bakmak tarafların ilişkilerin bütününe nasıl anlamlandırmış olduklarını görmek açısından da çarpıcıdır.

3.1. Çin'in Rusya'ya Bakışını Kısıtlayan Faktörler

Bir bütün olarak bakıldığında Çin'in hegemonik mücadele ekseninde Rusya ile ilişkilerini askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerdeki etkileşimler bağlamında değerlendirdiği söylenebilir. Bu durum özellikle Rusya'nın izlemiş olduğu dış politikanın Çin tarafından nasıl algılanmakta olduğunu gösterdiği için ilerleyen süreçte Çin'in Rusya ile ilişkilerini pekiştirme konusundaki tereddütlerini de yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında her iki ülkenin izlemiş oldukları siyasaların özü kadar, bu siyasaları gerçekleştirirken yararlanmış oldukları araç ve yöntemler bağlamında da bir farklılaşmanın olduğu söylenebilir.

³⁵ “Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on November 27, 2014”, 27 Kasım 2014, <http://mm.china-embassy.org/eng/fyrth/t1215099.htm>, (e.t. 12.10.2017).

3.1.1. Askeri güç kullanımı

Rusya-Çin ilişkilerinde tarafların dış politika uygulamalarında askeri güç kullanımına ilişkin yaklaşımları önemli bir farklılığa işaret etmektedir. En son hadise olarak Rusya'nın Ukrayna'ya dönük eylemlerinde Çin'in tutumu, Batı'ya kıyasla, daha müsamahalı olmuş ve Çin, krize yol açan temel etkenin Batı'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine dönük müdahaleci politikaları olduğunu belirtmiştir.³⁶ Bu bağlamda Çin, BMGK nezdinde, Kırım referandumunun gayrimeşru olduğunun tescillenmesi ve MH7 Malezya uçağı hadisesi sonrası uluslararası ceza davası açılması yönünde talep eden teklifler sırasında oylamada yer almayarak, Rusya karşıtı cepheye katılmamıştır. Kriz sonrası Çin yetkililerin yaptıkları açıklamalarda, Ukrayna'nın içişlerine karışılmaması ve bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması hususlarına yaptıkları vurgu, Çin'in Rusya'nın eylemlerini tasdik etmediğini de göstermiştir.³⁷

Bunun temel nedeni, kendi ülkesi içinde ayrılıkçılığı bir tehdit olarak gören Çin'in, Rusya'nın Ukrayna'daki (özellikle Kırım bağlamında) Rus nüfusu koruma gerekçesinden hareketle askeri müdahalede bulunmasını, ayrılıkçılığı teşvik edecek bir gelişme olarak değerlendirmesidir. Ukrayna krizindeki tutumuna paralel şekilde Çin, 2008 Gürcistan krizi sonrasında, Güney Osetya ve Abhazya'yı bağımsız devletler olarak tanımamıştır. Bu bağlamda, Çin'in Rusya'nın askeri müdahalelerinde açıktan muhatabının yanında yer almaması, Rusya'nın eylemlerinin kendi 'tek devlet' politikasına tezatlık teşkil etmesindedir. Genel bir açıdan bakıldığında; Rusya, Gürcistan ve Ukrayna krizlerinde askeri güç kullanmak suretiyle komşularının toprak bütünlüğünü bozabileceğini göstermişken, Çin ise Tibet ve Sincan gibi bölgelerdeki ayrılıkçılık riskinin varlığı ışığında Rusya'nın bu tarz eylemlerinden belirli tedirginlikler duymuştur.³⁸ Çin kendi egemenliği altında gördüğü toprakları (Tayvan örneğinde olduğu gibi) geri kazanmaya çalışırken, Rusya ise, komşularının toprak bütünlüğünü uluslararası anlaşmalarla kabul etmesine rağmen (Ukrayna ile imzaladığı 1997 Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ve 2003 tarihli sınır anlaşmalarında görülebileceği gibi), bu duruma aykırı davranabileceğini göstermiştir.³⁹

³⁶ Sergey Oznobishchev, "Beijing's Quest for Stability in its Neighborhood: China's Relations with Russia in Central Asia", *Asian Security*, 13/1, (2017): 48.

³⁷ Dmitry V. Kuznetsov, "China and the Ukrainian Crisis: From 'Neutrality' to 'Support' for Russia", *China Report (Sage Publications)*, 52/2, (2016), 98; Jeanne L. Wilson, "The Eurasian Economic Union and China's Silk Road: Implications for the Russian-Chinese Relationship", *European Politics and Society*, 17/1 (2016), 125.

³⁸ Bernard D. Cole, *China's Quest for Great Power: Ships, Oil, and Foreign Policy*, (Maryland: Naval Institute Press, 2016), 168, 196.

³⁹ Turner, "Russia, China and A Multipolar World Order", 181-182.

Bu tartışmadan, Çin'in askeri güç kullanımına başvurmaktan imtina eden bir ülke olduğu anlamı çıkmamalıdır. Özellikle Güney Çin Denizi'nde yaşadığı sorunları Çin'in, gerektiğinde askeri güç kullanmak suretiyle çözüme yoluna gidebileceği yadsınmamalıdır. Çin, 1962'de Hindistan, 1969'da SSCB ve 1979'da Vietnam'la yaptığı savaşlarda askeri güç kullanmaktan sakınmayacağını göstermiştir. Çin'in askeri güç kullanımıyla ilgili temel rahatsızlığı, etnik, dinsel ya da mezhepsel aidiyetler üzerinden icra edilen müdahalelerin, kendi ülkesi içindeki ayrılıkçılık/aşırılıkçılık sorunlarını tetikleyebilme riskiyle alakalıdır. Bu bağlamda Çin, Rusya'nın toprakları dışındaki Rus etnik unsurları koruma gerekçesinden hareketle icra ettiği askeri eylemlerden tedirginlik duymakta olup, Rusya'nın müdahaleci politikasını tasvip etmemesi ayrılıkçılık konusundaki hassasiyetiyle ilişkilidir.

3.1.2. Batı'ya/ABD'ye Bakış

Tarafların politikalarındaki temel bir diğer fark Batı ile olan ilişkilerinin mahiyetinden kaynaklanmaktadır. Ekonomi odaklı bakıldığında, milli gelirinin yaklaşık % 43'ünü enerji satışı üzerinden sağlayan ve enerji bağımlısı, statik bir ekonomik yapıya sahip Rusya'dan farklı olarak, dünyanın önemli bir üretim merkezi haline gelen ve çok yönlü ihracat modelini benimseyerek uluslararası kapitalist düzene güçlü bir şekilde entegre olan Çin'in, Batı ile jeopolitik bir kriz yaşamak istememesi taraflar arasında bir diğer önemli farka işaret etmektedir.⁴⁰ Çin, hızlı ekonomik yükselişinde Batı merkezli küreselleşme sürecinin önemli bir etken olduğunu bilerek, düzen karşıtı bir aktör olarak mütalaa edilmesine yol açacak gerginlikler içine girmek istememekte ve temel politikasını değişen dünya koşulları bağlamında, kendisinin uluslararası sistemde yükselen statüsünün tanınması üzerine kurmaktadır.⁴¹

Bu çerçevede, Çin'in ABD ile olan ilişkilerindeki rekabete dayalı boyuta rağmen, muhatabı ile ilişkilerini olumlu bir zeminde devam ettirme eğilimine sahip olduğu da vurgulanmalıdır. Nitekim Çin için ABD 400 milyar dolarla en büyük ihracat pazarı iken, Rusya'ya yapılan ihracat ise bu rakamın ancak onda birine tekabül etmekte ve Çin'in ihracat gerçekleştirdiği ülkeler arasında Rusya ancak onuncu sırada yer almaktadır.⁴² İlaveten, Rusya-Çin askeri yakınlaşması

⁴⁰ "US Energy Information Administration-Country Analysis Brief_Russia", https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf, 10, (e.t. 16.10.2017).

⁴¹ Bobo Lo et.al, "A Wary Embrace: What the China-Russia Relationship Means for the World", *The Brookings Institution*, 9 Mayıs 2017, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/05/20170509_china_russia_transcript1.pdf, 3, (e.t. 15.09.2017).

⁴² "China's Top Trading Partners", 2 Ekim 2017, <http://www.worldstopexports.com/chinas-top-import-partners/>, (e.t. 11.10.2017).

düzeyinde olmasa da, son dönemde ABD-Çin arasında da askeri alanda güven artırıcı adımlar atılmıştır. 2009 senesinde hayata geçirilen ve her sene yenilenen *Stratejik ve Ekonomik Diyalog* adlı inisiyatif çerçevesinde bulunan *Stratejik Güvenlik Diyalogu*, tarafların askeri ilişkilerini yüksek düzeyde askeri ve sivil temsilcilerle tanzim ettikleri bir platform işlevi görmeye başlayan önemli bir güven artırıcı girişim olmuştur.⁴³ Bu konjunktürde iki ordu arasındaki askeri temasların sıklaşmasıyla beraber, 2014 senesinde gözlemci olarak, 2016 senesinde ise direkt katılımcı olarak Çin, ABD'nin de yer aldığı *Cobra Gold* tatbikatlarına katılmış ve ayrıca RIMPAC (Rim of the Pacific) adlı tatbikatlara da iştirak etmiştir.⁴⁴ Temmuz 2015'te Çin ve ABD askeri temsilcilerinin iki tarafın genelkurmay başkanlarının hazır buldukları bir ortamda, taraflar arasında askeri alanda koordinasyonu sağlama amaçlı bir diyalog mekanizması kurulmasını öngören anlaşmayı imzalamalarının da etkisiyle, iki ordunun faaliyette buldukları ortak alanlarda güven artırıcı adımları güçlendirmek istedikleri ifade edilmelidir.⁴⁵

Bu çerçevede Çin, Rusya'nın (Ukrayna krizi sonrası görüldüğü gibi) Batı ile dönemsel olarak yaşadığı gerginliklerden azade şekilde, Batı ile olan ilişkilerini sürdürmektedir. Çin'in, ABD'yle ilişkilerini tanzim ederken benimsediği siyasi söylemin, Rusya'ya olan yaklaşımından ciddi bir fark ortaya koymadığına bakılarak da, bu durum müşahede edilebilir. Jintao ve Obama'nın başkan oldukları zaman yapılan görüşmelerde, ülkelerinin birbirleri olan ilişkilerini “*ortaklık*”, “*karşılıklı saygı*”, “*ortak çıkarlar*”, “*ortak tehditlere karşı işbirliği*” gibi temalara atıfla açıklamaları bu duruma birer örnektir.⁴⁶ Benzer şekilde Trump ve Şi Cinpin görüşmelerinde “*stratejik güven*”, “*ikili işbirliği*”, “*birbirlerinin öncelikli çıkarlarına saygı*” temalarının altı çizilmektedir.⁴⁷ Her ne kadar olumlu niyet beyanları ilişkilerin rekabete dayalı boyutunu gidermek için yeterli olmasa da, aşağıda detayları verileceği gibi, rekabet unsuru, Rusya-Çin ilişkileri için de geçerlidir. Bu bağlamda, Çin-Rusya arasındaki ayrıcalıklı ortaklık nos-

⁴³ Charles Freeman et.al, “The U.S.-China Strategic and Economic Dialogue”, Center for Strategic and International Studies, 9 Mayıs, 2011, <https://www.csis.org/analysis/us-china-strategic-and-economic-dialogue>, (e.t. 20.09.2017); Phillip C. Saunders et.al, “US–China Military Relations: Competition and Cooperation”, *Journal of Strategic Studies*, 39/5-6 (2016), 667.

⁴⁴ Saunders et.al, “US–China Military Relations”, 667, 676-677.

⁴⁵ Sergey Oznobishchev, “Russia and China: Expectations, Illusions, and Reality”, *Asian Journal of Comparative Politics*, 2/1, (2016), 46; Li Xiaokun et.al, “China, US Sign Agreement to Boost Army Cooperation”, *China Daily*, 16 Haziran 2015, http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-06/15/content_21001723.htm, (e.t. 02.11.2017).

⁴⁶ Oznobishchev, “Russia and China: Expectations”, 45.

⁴⁷ “Xi, Trump Meet on Ties, Hot-Spot Issues on G20 Sidelines”, *Xinhuanet*, 9 Temmuz 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-07/09/c_136428753.htm, (e.t. 12.10.2017).

yonunun altı çizilmesine karşın, Çin'in Batı ile ilişkilerini kendi dış politikasındaki bağımsız çizgisine uygun olarak, Rusya'nın Batı ile yaşadığı sorunlarından azade şekilde yürüttüğü vurgulanmalıdır.

3.1.3. Ekonomi Eksenli Konular

Rusya-Çin ilişkilerindeki yakınlaşmanın ciddi sınırlılıklara tabi olduğunu görme noktasında ekonomi eksenli konular önemli bir başlık teşkil etmektedir. Bu noktayla ilgili; Çin'in güçlü olduğu ekonomi kartından, Ukrayna krizi sonrası azami derecede istifade etmesi, Rusya ile olan ilişkilerinde dikkat çekici bir husustur. Ukrayna krizini takip eden süreçte taraflar arasında enerji anlaşmaları imzalanması, Çin'in Rusya'dan avantajlı fiyatlar elde etmesi, Rusya'da önceden mümkün olmayan önemli altyapı yatırım olanaklarına kavuşması Rusya'nın Ukrayna krizi sonrası Batı'nın yaptırımları karşısında zor bir süreçten geçmekte olduğu bir zamanda, muhatabının zayıflığından istifade etmesiyle gerçekleşmiştir.⁴⁸

Rusya, Ukrayna krizi sonrası Çin'e Sibirya'daki hidrokarbon kaynaklarını daha yüksek miktarda satabilme, Londra ve New York yerine Şangay ve Hong Kong'dan Rus şirketlerinin sermaye ihtiyacını karşılama ve Rusya'daki altyapı yatırımlarına Çinli yatırımcıları çekerek ihtiyaç duyulan sermaye girişini sağlamak amacını gütmüştür.⁴⁹ Çin ise muhatabının zor durumdan azami ölçüde yararlanarak Rusya'ya dönük politikasını seçicilikle ele almıştır. Örneğin, iki ülke arasında Mayıs 2014'te Rusya'nın Doğu Sibirya bölgesinden Çin'e doğal gaz tedariki etmesi çerçevesinde varılan anlaşmaya ilaveten Rusya, Ukrayna krizi nedeniyle Batı ile ilişkileri kötüleşmekteyken, Batı Sibirya'daki Yamal bölgesinden Batı'ya tedarik ettiği doğal gazı Çin'e tedarik etmeyi teklif etmişse de, doğal gaz tüketimini LNG ve diğer yöntemlerle çeşitlendiren Çin'den istediği olumlu cevabı alamamıştır.⁵⁰ Ayrıca, her ne kadar iki ülke Mayıs 2014'te 400 milyar dolar tutarında bir doğal gaz anlaşmasına imza atmışlarsa da, Çin'in Rusya'nın ilk teklifini reddetmesi sonucu görüşmeler uzamış ve nihai olarak anlaşma sağlanmışsa da gazın birim fiyatı kamuoyu ile paylaşılmamıştır.⁵¹ Fa-

⁴⁸ Stephen Blank et.al, "Uneasy Triangle: China, Russia, and the United States in the New Global Order" (*Center on Global Interests*, Ekim 2015), 14; Pavel K. Baev et.al, "Can Russia Keep its Special Ties with Vietnam While Moving Closer and Closer to China?", *International Area Studies Review*, 18/3 (2015), 318.

⁴⁹ Alexander Gabuev, "Friends with Benefits? Russian-Chinese Relations After the Ukraine Crisis", (*Carnegie Moscow Center*, Haziran 2016), 3.

⁵⁰ Gabuev, "Friends with Benefits?", 12-13; Pavel K. Baev, "Russia's Pivot to China Goes Astray: The Impact on the Asia-Pacific Security Architecture", *Contemporary Security Policy*, 37/1 (2016), 99-100.

⁵¹ Sarah Lain, "The Significance of the China-Russia Gas Deal", *The Diplomat*, 24 Mayıs 2014.

kat, Rusya'nın ilk teklifini reddeden Çin, Avrupa'ya tedarik ettiği gaz fiyatını baz alarak kendisine teklif sunan Rusya'nın Ukrayna krizinin etkisiyle ekonomik açıdan zorlandığı bir dönemde, Türkmenistan'dan daha düşük fiyattan aldığı gazın fiyatının üzerinde bir rakamı kabul etmeyeceğini muhatabına ileterek, güçlü pozisyonundan yararlanmış ve tahminlere göre bin metreküplük gazda yaklaşık olarak 30 dolarlık indirim elde etmiştir.⁵²

Bu tartışmayla ilgili altı çizilmesi bir diğer husus, Doğu Sibirya projesi çerçevesinde Çin'in, Rusya'nın bu bölgede inşa edeceği doğal gaz üretim tesisleri ve Rusya tarafındaki boru hattı projesi için vaat ettiği 25 milyar dolarlık ön ödemeyi hayata geçirmemesi ve böylece Rusya'nın, Ukrayna krizi nedeniyle Batı'nın finansal kurumlarına ulaşamadığı bir ortamda, Çin'deki yatırım bankalarından, ülkenin yükselen kredi riskinin dezavantajıyla, borçlanmak durumunda kalmasıdır.⁵³ Diğer taraftan, Gazprom'un Çin bankalarından iki milyar dolarlık kredi elde etmesi mümkün olmuşsa da, Rus şirketlerin daha geniş çaplı kredi arayışları, Çin'in önde gelen bankalarının Batı'nın yaptırımlarına iştirak etmeleri ya da yüksek riskle Rus şirketlerine borç vermektense daha istikrarlı ABD ve Avrupa pazarlarındaki şirketlere kredi tedarik etmeyi tercih etmeleri nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.⁵⁴ Son olarak, Rusya'ya istediği krediyi sağlamak konusunda Çin'in, doğal gaz sevkiyatı için gerekli altyapı unsurlarının inşaatında Çin şirketlerinin de yer almasını talep etmesi, Rusya tarafından kabul edilemez bulunmuştur.⁵⁵

Çin'in Rosnet bünyesindeki Vankorneft'in % 10'luk hissesini alması ve ayrıca Novatek'in Yamal'daki LNG projesinde, en son İpek Yolu Fonu'nun temin ettiği hisseyle birlikte, % 30'luk pay sahibi olması, Rusya içindeki ekonomik faaliyetlerindeki önemli başlıklardır.⁵⁶ Çin'in sadece on sekiz aylık zaman diliminde Rus enerji şirketlerine 14 milyar dolarlık yatırım yaptığı ve gelişen nokta itibarıyla Rusya'nın en büyük petrol, petro-kimya ve altın şirketlerin-

⁵² Jane Nakano et.al, "The West Siberia Gas Supply Deal on the Horizon for Russia and China: Is a Friend in Need a Friend Indeed?", (*Center for Strategic and International Studies*, 24 Kasım 2014); William Wan et.al, "China, Russia Sign \$400 Billion Gas Deal", *The Washington Post*, 21 Mayıs 2014.

⁵³ Baev, "Russia's Pivot to China Goes Astray", 100; Nakano et.al, "The West Siberia Gas Supply Deal on the Horizon for Russia and China."

⁵⁴ Alexander Gabuev, "A Pivot to Nowhere: The Realities of Russia's Asia Policy", (*Carnegie Moscow Center*, 22 Nisan 2016).

⁵⁵ Gabuev, "Friends with Benefits?", 11-12.

⁵⁶ Nakano et.al, "The West Siberia Gas Supply Deal on the Horizon for Russia and China"; Samuel Charap et.al, "Russia and China: A New Model of Great-Power Relations", *Survival*, 59/1 (2017), 29.

de hisse sahibi olduğu bir tablo söz konusudur.⁵⁷ Ukrayna krizi sonrası Rusya ve Çin arasındaki ekonomik ve enerji alanındaki ilişkilerde Çin lehine değişen güç dengesinin anlaşılması için 2002’de Rusya-Belarus petrol ve doğalgaz şirketi Slavneft’in, Çin Ulusal Petrol Şirketi’nin daha yüksek teklif vermesine rağmen, Kremlin’in açık müdahalesiyle bu şirkete satışının gerçekleşmemesi ve BP’nin de hissedar olduğu bir konsorsiyuma satılması hususu hatırlanmalıdır.⁵⁸ 2014’ten sonra Rusya içinde Çin’in artan ekonomik faaliyetleri, Rusya’nın Çin’e bağımlı hale gelmekten duyduğu kaygılara istinaden benimsediği mesafeli politikada önemli bir değişikliğe gittiğini göstermektedir.⁵⁹

Çin lehine değişen ekonomik güç dengesinin en net tezahürü, Rusya’nın doğal gazını Çin’e ihraç etme gereksiniminin Çin’in ithal etme gereksiniminden daha fazla olmasıdır.⁶⁰ Ayrıca, vurgulanması gereken bir diğer nokta, Çin’in Rusya’ya kredi ve doğrudan yatırım alanlarında gösterdiği ilginin 2014 sonrasında ciddi manada azalmasıdır. Özellikle yüksek teknoloji pazarlarına odaklanan Çin’in enerji ve hammadde odaklı Rus pazarına daha fazla yatırım yapmasının, ancak Rus varlıklarının fiyatlarının daha da düşmesi ile mümkün olacağı ifade edilmelidir.⁶¹ Geline nokta itibariyle, önceden Rusya’ya dönük doğrudan yatırım konusunda önüne engel çıkarılan Çin’in, artık kendisinin Rusya’daki yatırım olanaklarına dönük seçici davranacak noktaya geldiği görülmektedir.

3.2. Rusya’nın Çin’e Bakışını Kısıtlayan Faktörler

Benzer şekilde Rusya’nın da Çin ile bir yandan işbirliği alanlarını kurgularken diğer yandan Çin’e her konuda geniş bir inisiyatif alanı bırakmak istemediği kolaylıkla söylenebilir. Dolayısıyla taraflar arasında her ne kadar bir karmaşık ve çok katmanlı siyasa ortaklığı olsa da bu süreçteki kontrollerini kaybetmek istemedikleri görülmektedir. Bu bağlamda Rusya’nın Çin’e yönelik kaygılarında/kısıtlarında siyasi ve askeri olanlar ön plana çıkmış olsa da özellikle dış ticaret açısından Rusya’nın seçenekleri ve kapasitesi dikkate alındığında Pazar kaybı yaşamama konusunda duyarlılığı göz önünde bulundurulmalıdır.

⁵⁷ Henry Foy, “Russia Turns to New Friends from China and the Middle East”, *Financial Times*, 11 Ekim 2007.

⁵⁸ Mankoff, *Russian Foreign Policy*, 209-210; Blank et.al, “Uneasy Triangle”, 12.

⁵⁹ Paul Benjamin Richardson, “Geopolitical Visions, Globalisation, and the Remaking of Russia’s Eurasian Borders”, *Journal of Borderlands Studies*, 32/1, (2017), 10.

⁶⁰ Çin’in Rusya’ya enerji alanındaki bağımlılığını azaltan etkenlerle ilgili olarak, kaya gazına yaptığı yatırım, Türkmenistan’ı temel tedarikçilerinden biri olarak hazır tutması, Çin-Myanmar boru hattının daha yoğun kullanılması, ABD’den LNG ithal etmesi gibi alternatif enerji tedarik yollarının altı çizilmelidir. Charap et.al, “Russia and China”, 31-32.

⁶¹ Charap et.al, “Russia and China”, 29-30.

3.2.1. Asya-Pasifik'teki Dinamikler

Rusya açısından, ikili ilişkilerde kendi aleyhine değişen dinamikler, Çin ile arasındaki güç dengesine azami önem atfetmesini zaruri kılmaktadır. Rusya'nın Çin'le ihtilaf yaşayan Hindistan ve Vietnam'la yakın askeri ilişki içinde olması, bu bağlamda önemli bir göstergedir. Örneğin, Vietnam'ın Rusya'dan tedarik ettiği savaş uçakları ve denizaltılar, Güney Çin Denizi'nde Çin'le yaşadığı ihtilaflarda askeri gücünü caydırıcı bir unsur olarak devam ettirmesini sağlamayan önemli unsurlardır.⁶² Rusya, Vietnam'a gelişmiş silah sistemleri satarken, Hindistan'ın da temel silah tedarikçilerinden biri olması, nükleer alanda da işbirliği yürütmesi ve Güney Çin Denizi'nde enerji kaynaklarıyla ilgili Vietnam'la Rus şirketlerinin enerji anlaşmaları imzalaması, Rusya'nın Güney Doğu Asya'da Çin haricindeki aktörlerle de yakın ilişki içinde olduğunu gösteren örnek hadiselerdir.⁶³ Çin'in Vietnam'la yakın ilişki geliştirmekte olan Rusya'ya dönük telkinleri, Rusya'nın Vietnam'a enerji ve silah tedarik etmekten ve Cam Ranh üssünün kullanılmaktan vazgeçirmeye yetmemiştir.⁶⁴ Diğer taraftan, uzun zamandır yakın ilişki içinde olduğu Vietnam'ın, AEB ile Ekim 2016'da yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması imzalamasını sağlayan Rusya, yakınlaşmayı daha da derinleştirecek bir adım atmıştır.⁶⁵

Rusya, bir taraftan Çin'le olan ilişkilerini “*derin*”, “*güvene dayalı*”, “*stratejik işbirliği*” gibi sıfat ve kavramlarla tanımlarken, diğer taraftan Hindistan ve Vietnam'la olan ilişkilerini “*stratejik ortaklık*” olarak tarif edip, Çin'in ihtilaf yaşadığı komşularıyla ilişkilerini yakın tutmaktadır.⁶⁶ Bu bağlamda Rusya, 2008 sonrası Avrasya'nın genelinin artık bir mücadele alanı olduğu sonucuna varırken, bu kanaat ekseninde ABD ve Çin arasında jeopolitik dengeleyici güç işleviyle kendisini sınırlamayı, ilişkilerini birçok ülkenin temel enerji,

⁶² Stephen Blank, “Russia and Vietnam Team Up to Balance China”, *The National Interest*, 7 Nisan 2014, <http://nationalinterest.org/commentary/russia-vietnam-team-balance-china-10195> (e.t. 04.11.2017).

⁶³ Lo, *Russia and the New World Disorder*, 140-143; Michael S. Chase et.al, “Russia-China Relations: Assessing Common Ground and Strategic Fault Lines”, (*The National Bureau of Asian Research*, NBR Special Report 66, Temmuz 2017), 11-12; Jeffrey Mankoff, “The Wary Chinese-Russian Partnership”, *The New York Times*, 11 Temmuz 2013.

⁶⁴ Marcel De Haas, “Russian–Chinese Security Relations: Moscow's Threat from the East? (*Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, Mart 2013), 15; Blank, “Russia and Vietnam Team Up to Balance China”.

⁶⁵ Catherine Putz, “Eurasian Economic Union's First External FTA to Come into Force”, *The Diplomat*, 21 Eylül 2016.

⁶⁶ Sergey Ozonobishchev, “Pragmatic Realism”, *Japanese and Russian Politics: Polar Opposites or Something in Common?*, Takashi Inoguchi (ed), (New York: Palgrave Macmillan, 2015), 193.

silah ve nükleer teknoloji tedarikçisi olmak suretiyle derinleştirme yolunda ilerlemiştir.⁶⁷

Rusya'nın Çin'e dönük hissettiği kaygılar, Batı'dan ve özellikle ABD ve Asya-Pasifik'teki müttefiklerinden, mahiyeti itibariyle, çok farklı değildir. Ekonomik olarak güçlenmekten olan Çin'in askeri gücünü de attırmasına koşut olarak nasıl bir istikamet izleyeceği, Rusya tarafından da cevabı aranan bir sorudur. Rusya, güvenlik eksenli politikasında Çin'le olan ilişkisini ihtiyatla ele almaktadır. Örneğin Ukrayna krizinin öncesindeki süreçte, TU-22M adlı süpersonik bombardıman uçağı ve SU-35 savaş uçaklarının Çin'e satılması veto edilmiş ve ayrıca belirli füze sistemlerinin (TOR-M/SA-5) ortak üretim teklifi reddedilmiştir.⁶⁸ Belirli silahların Vietnam ve Hindistan'a bile satılmasına onay verilirken Çin'e satılmaması Çin tarafında belirli eleştirilere neden olmuşsa da, Rusya'nın bu yöndeki politikasında Çin'den gelebilecek tehditlere karşı duyulan kaygı önemli bir rol oynamıştır.⁶⁹ Ayrıca, silah sistemlerinin Hindistan'la ortak üretimi konusunda da Çin'e kıyasla daha derin ilişkiler geliştirilmesi ve nükleer teknoloji alanında yakın ilişki kurulması, Rusya'nın Çin'i dizginleme noktasında Hindistan'ı bir denge unsuru olarak gördüğü kanaatini ortaya çıkarmıştır.⁷⁰

Bu tartışma bağlamında netleştirilmesi gereken önemli bir husus, Rusya'nın Çin'e satmaktan imtina ettiği S-400 gibi sistemleri 2014 senesinde varılan anlaşmayla muhatabına niçin satmayı kabul etmiş olabileceğidir. Yakın zamanda Rusya'nın Çin açısından cazip bir tedarikçi olmasını sağlayan temel ürünler, S-400 hava savunma sistemleri, SU-35 savaş uçakları ve AL-3F savaş uçağı motorları olup, bu ürünlerin satışıyla ilgili Rusya ve Çin arasında sekiz milyar dolarlık anlaşmalar imzalanmıştır.⁷¹ Her ne kadar Rusya'nın bu sistemleri Çin gibi potansiyel bir rakibe satması belirli soru işaretlerine neden olmuşsa da, S-400'lerin diğer Rus silahları gibi kopyalanmasının zor ya da çok uzun zaman alacak olması ve Rusya'nın birkaç yıl içinde S-500 hava savunma sistemlerinin ve T-50 (SU-57) savaş uçaklarının üretimini gerçekleştirecek olma-

⁶⁷ Lo, *Russia and the New World Disorder*, 140-141.

⁶⁸ Jing-Dong Yuan, "Sino-Russian Defense Ties: The View from Beijing". *The Future of China-Russia Relations*, James Bellacqua (ed.), (Kentucky: The University Press of Kentucky, 2010), 217.

⁶⁹ Yuan, "Sino-Russian Defense Ties", 217.

⁷⁰ Brooks et.al, *World Out of Balance*, 76.

⁷¹ Sergey Denisentsev, "Russia in the Global Arms Market: Stagnation in a Changing Market Landscape", (*Center for Strategic and International Studies*, Ağustos 2017), 18.

sının, Rusya'nın bu satışa onay vermesinde ve elde edeceği geliri kaybetmek istememesinde etkili olduğu vurgulanmaktadır.⁷²

3.2.2. Orta Asya'daki Dinamikler

Rekabete dayalı ilişkinin emareleri Orta Asya bağlamında da görülmektedir. ŞİÖ çatısı altındaki ilişkilere bakıldığında; bu örgüt vasıtasıyla, Batı'nın "Renkli Devrimler"i destekleyen politikasına ve ABD'nin 11 Eylül sonrası Orta Asya'daki askeri varlığına dönük müşterek itirazlar seslendirilmişse de, resmin diğer yüzü, Rusya'nın Çin'e dönük taşıdığı kaygılara işaret etmektedir. Rusya ŞİÖ'nün, güç dengesinin Çin'in lehine değişmesine imkan tanıyacağı yeni görevler edinmesine karşı çıkmış, kendi lideri olduğu AEB'nin etkinliğini sekteye uğratabilecek hamlelere karşı olmuş ve ayrıca ŞİÖ'nün niceliksel olarak genişlemesini destekleyerek Çin'in örgüt içinde nispi gücünün azalmasını sağlamaya çalışmıştır.⁷³ Örneğin, ŞİÖ çatısı altında serbest ticaret alanı, kalkınma bankası ve krizle mücadele fonu oluşturma girişimleri, Çin'in Orta Asya'daki nüfuzunu artırabileceği kaygısı nedeniyle Rusya tarafından engellenmiştir.⁷⁴ Çin'in ŞİÖ çatısı altında serbest ticaret alanı oluşturma girişimlerine olumsuz yaklaşan Rusya, bu tekliflere karşılık önce Avrasya Ekonomi Topluluğu'nu daha sonra ise AEB'yi güçlendirerek karşılık vermiştir.⁷⁵ AEB özelinde ifade edilirse; bu kuruluşun öncü adımı olan Gümrük Birliği rejiminin oluşturulmasından itibaren Rusya, kurmak istediği bölgesel birlikle Batı kadar Çin'i de dengelemeyi amaçlamıştır.⁷⁶ Rusya'nın AEB'ye katılmaları amacıyla Tacikistan ve Kırgızistan'a dönük baskıları, Orta Asya'da uzun vadede potansiyel rakibi olan Çin'e karşı kendi nüfuzunu güçlendirme amaçlı icra edilmiştir.⁷⁷ Çin'in İpek Yolu projesine Rusya'nın yapıcı bir tavır almasında ise, Orta Asya'da Kolektif Güvenlik An-

⁷² Vassily Kashin, "Selling S-400s to China: A New Front in the Cold War?" (*Carnegie Moscow Center*, 24 Nisan 2015); Charles Clover, "Russia Resumes Advanced Weapons Sales to China", *Financial Times*, 3 Kasım 2016.

⁷³ Alexander Cooley, "Whose Rules, Whose Sphere? Russian Governance and Influence in Post-Soviet States", (*Carnegie Endowment*, Task Force White Paper, 30 Haziran 2017).

⁷⁴ Alexander Gabuev, "Crouching Bear, Hidden Dragon: "One Belt One Road" and Chinese-Russian Jostling for Power in Central Asia", *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 5/2 (2016), 67; Cooley, "Whose Rules, Whose Sphere?"; Alexander Cooley, "Cooperation Gets Shanghaied", *Foreign Affairs*, 14 Aralık 2009.

⁷⁵ Alexander Gabuev, "Taming the Dragon: How Can Russia Benefit from China's Financial Ambitions in the SCO?", *Russia in Global Affairs*, s. 1 (2015), <http://eng.globalaffairs.ru/number/Taming-the-Dragon-17372>, (e.t. 12.09.2017).

⁷⁶ Shumylo-Tapiola, "The Eurasian Customs Union: Friend or Foe of the EU", (*The Carnegie Papers*, Ekim 2012), 5-6; Igor Torbakov, "Managing Imperial Peripheries: Russia and China in Central Asia", *The New Great Game: China and South and Central Asia in the Era of Reform*, Thomas Fingar (ed), (Stanford: Stanford University Press, 2016), 254.

⁷⁷ Lo, *Russia and the New World Disorder*, 149.

laşması Örgütü'nün varlığı ışığında kendisinin temel güvenlik aktörü olması ve AEB çerçevesinde Çin'le yatırım eksenli kurulacak ilişkilerin tanziminde kendisinin de söz sahibi olacak olmasının verdiği güvenceler önemli etkenler olmuştur.⁷⁸

Diğer taraftan, Orta Asya'daki temel güvenlik aktörü olan Rusya için, Çin'in bu bölgedeki artan ekonomik gücüne ilaveten güvenlik eksenli konularda da rol oynama ihtimali bir tedirginlik kaynağıdır. Mart 2016'da Çin Genelkurmay Başkanı Fang Fenghui'nin Tacikistan ve Afganistan'a yaptığı ziyarette bu iki ülkeyle askeri ilişkilerin geliştirilmesi ve Çin, Afganistan, Tacikistan ve Pakistan arasında terörizmle mücadele amaçlı bir bölgesel ittifak kurulması amacıyla yürüttüğü görüşmeler Rusya tarafında kaygıyla karşılanmıştır.⁷⁹ Çin'in Pakistan'da asker konuşlandırmasını ve Tacikistan İçişleri Bakanlığı ve Çin Savunma Bakanlığı'nın Duşanbe'de bir anti-terörizm merkezi oluşturmasını öngören bu girişime dönük Rusya, Tacikistan'la, hâlihazırda bu ülkede bulunan askerleriyle sınırlı kalmayarak, merkez birliklerden de askerlerin katılımıyla, beklenmedik ölçüde geniş bir tatbikat düzenlemiş ve Çin'in güvenlik eksenli bu girişimine karşı kendi hamlesini ortaya koymuştur.⁸⁰

3.2.3. Askeri Güç Dengesi

Rusya-Çin ilişkilerindeki askeri güç dengesi Rusya tarafından önemle ele alınan bir diğer konudur. Rusya'nın mevcut konjonktürdeki askeri-stratejik dengedeki konumu, batısında NATO güneyinde ise Çin'in kendisinden daha geniş konvansiyonel kapasiteye sahip olduğu bir tablo ortaya koymaktadır.⁸¹ Bu durum karşısında Rusya, kendisine yönelebilecek konvansiyonel bir saldırıya karşı, muhataplarına nükleer silahla karşılık verecek misilleme seçeneğini masada tutmaktadır.⁸² Rusya'nın nükleer silahlarına verdiği önem 1997'de yayınlanan askeri doktrinden itibaren güçlü bir şekilde ifade edilmiştir. 1997 doktrininde Rusya'nın "*varlığını ortadan kaldıracak bir tehdide*" karşı nükleer silahları kullanan ilk taraf olacağı vurgulanmışken, 2000'de yayınlanan doktrinde bu eşik daha da aşağı çekilmiş ve "*geniş çaplı konvansiyonel bir saldırı durumunda*" dahi Rusya'nın nükleer silahlara başvuracağı ifade edilmiştir.⁸³ 2004 yılın-

⁷⁸ Gabuev, "Friends with Benefits?", 26.

⁷⁹ Joshua Kucera, "China Proposes New Central Asian Military Alliance", 21 Mart 2016, <http://www.eurasianet.org/node/77896>, (e.t. 17.11.2017); Bin, "Russia-China Relations", 140.

⁸⁰ Bin, "Russia-China Relations", 140-141.

⁸¹ Dmitri Trenin, "True Partners? How Russia and China See Each Other" (*Center for European Reform*, Şubat 2012), 5.

⁸² Trenin, "True Partners?", 5.

⁸³ "Russia's Military Doctrine", 21 Nisan 2000, https://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00, (e.t. 04.05.2017).

da yayınlanan son askeri doktrinde ise, Rusya veya müttefiklerinin nükleer, daha başka kitle imha silahları ya da konvansiyonel silahlarla bir saldırıya uğraması durumunda, kendisinin nükleer silahların kullanım hakkını elinde bulundurduğu vurgulanmıştır.⁸⁴ Rusya'nın nükleer silahların kendisi için önemini muhataplarına hatırlatarak verdiği mesaj, ABD'ye (ve daha geniş bağlamda Batı'ya) açıktan iletilirken, Çin'e ise ima yoluyla aktarılmaktadır.⁸⁵

Ayrıca Çin'e dönük askeri anlamda hazır olunması gerektiği son yıllarda uygulanan askeri tatbikatlarda da görülmüştür. Rusya 2014 senesinde Uzak Doğu bölgesinde, *Vostok 2014* adlı, 155 bin asker, dört binin üzerinde zırhlı araç, 632 uçak ve 84 geminin kullanıldığı büyük bir askeri tatbikat düzenlemiştir.⁸⁶ Batı ile ilişkilerinin Ukrayna krizi nedeniyle kötüleştiği bu konjonktürde Rusya, Çin'le içinde bulunduğu yakınlaşma sürecine rağmen, güneyindeki büyük komşusuna karşı her türlü senaryoya karşı hazır olunması gerekliliğinden hareketle bu tatbikatı icra etmiştir.⁸⁷ *Vostok 2014* sırasında, komuta-kontrol, farklı unsurlar arasında koordinasyon, stratejik mobilite, lojistik alanlarında uygulanan testler ve konvansiyonel ve nükleer silahların kullanımını öngören kapsamlı hazırlık çerçevesinde, Rusya'nın bu bölgede bu denli bir harekât gerçekleştirmesi ancak Çin ölçeğinde bir devletten duyduğu kaygıyla açıklanmaktadır.⁸⁸ Aynı durum *Vostok 2010* için de söz konusu olmuştur. Rusya'nın Çin sınırına yakın Chita and Khabarovsk şehirlerinde uyguladığı hava ve kara tatbikatlarının, Çin haricinde herhangi bir başka ülkenin Rusya'ya bu bölgeden penetre etmesinin mümkün olmaması ışığında, Çin'e dönük olası hazırlıklar kapsamında gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur.⁸⁹

Ayrıca, Rusya'nın hissettiği kaygıların mevcut konjonktürde de devam ettiği, Çin'le olan sınır bölgesinde konuşlandırıldığı füze sistemlerine bakılarak da anlaşılabilir. Rusya, Soğuk Savaş'tan farklı olarak Japonya'ya yakın mesafede füze birliği konuşlandırmamaktayken, Çin sınırındaki Yahudi Özer Oblastı ve Primorsky Krai'de iki adet İskender Füze Birliği bulundurarak, güneyindeki komşusuna (ve de olası gelişmelere karşı Kore Yarımadası'na) dönük nükleer

⁸⁴ "Military Doctrine of the Russian Federation", <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf>, (e.t. 09.10.2017).

⁸⁵ Trenin, "True Partners?", 13.

⁸⁶ "Defence Minister's Report on the Vostok 2014 Military Exercises", 23 Eylül 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46663>, (e.t. 26.09.2017).

⁸⁷ Roger McDermott, "Vostok 2014 and Russia's Hypothetical Enemies (Part One)", *Eurasia Daily Monitor*, 11/167, 23 Eylül 2014.

⁸⁸ McDermott, "Vostok 2014 and Russia's Hypothetical Enemies (Part One)."

⁸⁹ Jacob Kipp, "Russia's Nuclear Posture and the Threat That Dare not Speak Its Name", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present and Future*, Stephen J. Blank (ed), (Strategic Studies Institute Book, Kasım 2011), 489; Oznobishchev, "Russia and China", 47.

başlık taşıyabilen İskender-M Balistik Füze sistemlerini hâlihazırda hazır tutmaktadır.⁹⁰ Çin'in dünyadaki en büyük beş nükleer güçten biri olması ve askeri gücü, nükleer kapasitesi ve askeri doktrini ile ilgili resmi bilgi vermemesi, Rusya'nın kaygılarını besleyen önemli etkenlerdir.⁹¹ Çin'in uzun vadeli niyetlerinden ve askeri gücünü hangi amaçla tahkim etmekte olduğundan emin olamayan Moskova, Batı ile yürüttüğü nükleer silahların azaltılmasına dönük görüşmelerde, bir noktadan sonra daha fazla indirim gitmeyeceğini aktarmış ve ayrıca Çin'in de sürece dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹²

4. Değerlendirme: Teorik Çerçeve İlişkilerin Analizi

Çin ve Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası ilişkilerinde ciddi yakınlaşma adımları gözlenmiş ve bu duruma istinaden taraflar, ilişkilerini Stratejik Ortaklık olarak tanımladıkları bir kapsamda ele almışlardır. Diğer taraftan ilişkileri ciddi manada sınırlayan bir başka boyutun olduğu da ifade edilmelidir. Bu iki büyük güç, Batı hegemonyasına karşı olmak ve çok kutuplu dünya düzenini savunmak hususlarında ortak bir noktada buluşsalar da, gözlemlenen yakınlık, ilişkilerde Batı'ya karşı bir ittifak oluşturma ve uluslararası sistemde kalıcı bir değişime yol açma potansiyelinden uzak bir görüntüdedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, çıkar odaklı siyaset, dünya siyasetine (özellikle Batı ile olan ilişkiler çerçevesinde) bakış açılarındaki farklılıklar ve güvensizlik unsuru temel etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Saldırgan Realist teorinin işaret ettiği gibi, büyük güçler arasındaki ilişki her zaman bir belirsizlik çerçevesinde tecelli etmekte olup, ittifaklar kurulsa dahi, bunlar geçici yakınlaşma adımlarıdır ve ayrıca bugünün dost ülkesi yarının düşmanı olabilmektedir.⁹³ Bu teorik lensten bakıldığında, Bobo Lo'nun Rusya-Çin ilişkilerini "uygunluk eksenini" olarak tarif etmesinden de anlaşılabilir gibi, taraflar arasındaki etkileşimler taktiksel, işlevsel ve fırsatçı bir mahiyete sahiptir.⁹⁴ Fakat özellikle Rusya açısından Çin'le olan ilişkilerde hissedilen güvenlik eksenli kaygılar, daha derin bir güvensizliğe işaret etmektedir.

Rusya açısından bakıldığında; bu ülke, kendi aleyhine değişen güç dengesinin yarattığı dezavantajı, Çin'in bölgesinde hegemonik bir güç olmasıyla daha yoğun hissedeceği kaygısını duymaktadır.⁹⁵ Rusya'nın stratejik önem at-

⁹⁰ Guy Plopsky, "Why Is Russia Aiming Missiles at China?", *The Diplomat*, 12 Temmuz 2017.

⁹¹ Oznobishchev, "Russia and China", 47; Oznobishchev, "Pragmatic Realism", 194.

⁹² Lo, *Russia and the New World Disorder*, 149.

⁹³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 33.

⁹⁴ Bobo Lo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2008), 3.

⁹⁵ Lo, *Axis of Convenience*, 119.

fettiği bölgeler eski Sovyet coğrafyası, Orta Doğu ve Arktik olsa da, Asya-Pasifik'te de herhangi bir gücün hegemonik bir aktör olmasını istememekte ve bu durum ABD kadar Çin'e dönük olarak da geçerli olmaktadır.⁹⁶ Bu politikayla ilişkili olarak Rusya, yukarıda açıklandığı gibi, bölgenin iki önemli ülkesi olan Hindistan ve Vietnam'la yakın ilişkilerini, özellikle askeri alanda, sürdürmektedir. Ayrıca Rusya, Orta Asya'daki siyasi, askeri ve ekonomik anlamda pozisyonunu zayıflatacak hamlelere karşı Çin'e dönük olarak müteyakkız davranmaktadır. Bu bağlamda, Çin'in ekonomik faaliyetlerine ek olarak askeri olarak da bu bölgede rol oynama girişimlerine Rusya'nın kendi hamleleriyle mukabelede bulunması, muhatabını dengeleme noktasında atılmış adımlardır.

Rusya'nın Çin'le ekonomik ilişkilerini güçlendirmek ve Batı'ya karşı yakın ilişki içinde olmak istemesine rağmen, nükleer silah envanterini ve konvansiyonel birliklerini her türlü gelişmeye karşı hazır tutması, ilerleyen zamanla birlikte muhatabının kendisine dönük politikasının nasıl bir seyir izleyeceğini kestirememesindedir. Saldırgan Realizm'in lensinden bakıldığında, belirsizliğin hakim olduğu anarşik bir sistemde devletler önlerindeki muhtemel gelişmelerle ilgili en kötü senaryoyu baz alarak hazırlık yapmak zorundadırlar.⁹⁷ Bu, büyük güçlerin muhataplarıyla aralarındaki güç dengesinin kendilerinin aleyhine bozulmasına izin vermemeleri gerektiğinin ifadesidir. Bu çerçevede, Çin'in 1990'lardan itibaren askeri gücünü artırma yönünde attığı adımlar, ABD için olduğu gibi, Rusya için de bir tedirginlik kaynağıdır. Bu bağlamda, Rusya'nın özellikle nükleer silah üstünlüğünün ve toprak derinliğinin, askeri-stratejik denklemde kendisine önemli avantaj sağladığı vurgulanmalıdır. Rusya'nın elindeki stratejik derinlik sayesinde Çin'in Rusya'nın nüfus merkezlerini hedef alması mümkün görünmemekteyken, Rusya'nın, özellikle nükleer silah üstünlüğü sayesinde, Çin'in önemli şehirlerine ve stratejik altyapı unsurlarına çok daha büyük zarar verecek potansiyeli bulunmaktadır.⁹⁸ Bu, Rusya için önemli bir caydırıcı güç teşkil etmektedir.

Rusya'nın Çin'e dönük caydırıcı gücünü korumasının gerekli olduğu eski Sibirya Bölgesi komutanı Korgeneral Vladimir Chirkin tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “*Bizim bu bölgede askeri varlığımızı korumamız şart, çünkü sınırın öte tarafında Çin'in beş adet ordusu bulunmaktadır. [...] Çin'le olan iyi ilişkilerimize rağmen, ordumuz şunu iyi bilir ki, iyi ilişkiler yalnızca güçlü olduğunuz zaman geçerlidir. Bu, konvansiyonel ve nükleer gücünüzle, muhatabınızın*

⁹⁶ Lo, “A Wary Embrace”, 6.

⁹⁷ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 45.

⁹⁸ Lo, *Russia and the New World Disorder*, 76.

size karşı sessiz kalmasını sağlamanızı gerektirmektedir.”⁹⁹ Bu bağlamda, Sibirya ve Uzak Doğu bölgesinde demografik ve ekonomik açıdan Çin lehine değişen dengeler, Çin’in askeri bir tehdit olarak da ortaya çıkması durumunda, Rusya açısından nükleer silahların sağladığı caydırıcılığı hayati önemde kılmaktadır.¹⁰⁰

Bu durum, Rusya açısından Çin’le olan ilişkilerin güvenlik rekabetine dayalı bir boyut içerdiğini göstermektedir. Nitekim geleneksel büyük güç politikasında da bu boyut temel motiflerden biridir. Mearsheimer’a göre güvenlik rekabeti aktörlerin birbirlerinden duydukları kaygının derecesine bağlı olarak hissedilmekte olup, kaygı duyan devlet kendi güvenliğini attıracak politikalar izleyerek bunu gidermeye çalışır.¹⁰¹ Bu bağlamda, Saldırgan Realizm’in güvenlik rekabetinin elimine edilemeyeceği bir sistemde, gelecekte yaşanabilecek her türlü muhtelif gelişmeye karşı hazır olunmasına dair ortaya koyduğu davranış biçimine uygun olarak Rusya, hem konvansiyonel hem de nükleer silah gücünü Çin’e karşı caydırıcı bir unsur olarak elinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda Rusya Çin’le olan ilişkisinde, güvenlik eksenli çıkarlarını göz önüne alarak, hem Orta Asya hem Uzak Doğu bölgesinde askeri-stratejik dengedeki konumuna azami önem atfeden büyük güç davranışını sergilemektedir.

Çin’in Rusya ile kurduğu ilişki ise, kendi çıkarlarını maksimize etmesine imkân tanıyacak bir düzlemde gerçekleşmektedir. Örneğin Ukrayna krizinin askeri bir mahiyet kazanması Çin liderliğinde olumsuz intibalara neden olmuştur. Bu hususla ilgili vurgulanması gereken önemli bir nokta ise; Çin’in Rusya’nın Ukrayna krizi nedeniyle yaşadığı ekonomik sorunların, irrasyonel ve sorumsuzca bir politika nedeniyle yaşandığını düşünmesidir.¹⁰² Çin açısından Rusya’nın Ukrayna (ve ayrıca 2015’te Türkiye) ile yaşadığı krizler ani patlama anları olarak mütalaa edilmiş ve Rusya’nın öngörülmez davranışlarda bulunabileceği düşünülmüştür.¹⁰³ Kriz anlarında Rusya’nın Batı ile bir gerginlik içine girmesi ise, Çin açısından kendisini, iki muhatap arasında bir seçim yapmaya zorlayabilecek bir risk olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁴ Diğer taraftan Çin, her ne kadar Rusya’nın eylemlerini irrasyonel bulsa da, muhatabının Ukrayna krizi sonrası zor durumundan azami derecede istifade ederek, Batı’nın yaptırımlarıyla elinin zayıf olduğu bir zamanda ekonomik olarak Rusya’da önemli yatırım ola-

⁹⁹ “Russia Strengthens the Border with China,” Argumenty Nedeli, March 4-10, 2010’dan aktaran Kipp, “Russia's Nuclear Posture”, 467.

¹⁰⁰ Kipp, “Russia's Nuclear Posture and the Threat That Dare not Speak Its Name”, 468

¹⁰¹ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 42-43.

¹⁰² Gabuev, “Friends with Benefits?”, 9.

¹⁰³ Gabuev, “Friends with Benefits?”, 9.

¹⁰⁴ Gabuev, “Friends with Benefits?”, 9.

nakları elde edip, avantajlı enerji anlaşmaları imzalanmıştır. Daha da önemlisi ise, Rusya'yı rahatlatarak kredi ve yatırım imkânlarını istenen ölçüde muhatabına tedarik etmeyerek, kendi çıkarlarını önceleyerek hareket etmiştir.

Saldırgan Realizm'in merceğinden bakıldığında, “*tek başına olunan*” (self-help) bir sistemde hareket eden hiçbir devlet, muhataplarının çıkarlarını kendi çıkarlarının önüne koyacak şekilde hareket etmez.¹⁰⁵ Aynı zamanda, büyük güçler rasyonel davranan aktörler olarak, izledikleri politikanın kendi güvenlik eksenli çıkarlarını nasıl etkileyeceğini dikkate alarak davranırlar.¹⁰⁶ Teorinin varsayımları, anarşik sistemin, devletleri muhataplarına karşı nispi güçlerini arttırmaya sevk ettiğini söylemektedir.¹⁰⁷ Devletlerin kendi çıkarlarını öncelmesi beklendik bir durumdur; bu bağlamda Çin'in Batı'ya karşı bir diğer büyük güç olan Rusya'yı Ukrayna krizi sonrası içinden geçmekte olduğu zor zamanda ekonomik olarak desteklemekten kaçınmıştır. Rusya'nın ihtiyaç duyduğu diplomatik desteği sunmaktan uzak bir görüntü ortaya koyması, Batı'ya dönük sergiledikleri müşterek duruşun gerçek manada bir yakınlaşmaya tekabül etmekten uzak olduğunu göstermektedir. Çin, büyük güçlerin kendi bencil çıkarlarını ön plana alarak davrandıklarını doğrular nitelikte bir politika izlemekte olup, bu husus Rusya'ya dönük yaklaşımında da temel belirleyici faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Rusya'nın ciddi bir finansal kriz yaşaması durumunda Çin'in Rusya'nın yardımına geleceğine dair ne Pekin ne de Moskova tarafında bir inanç söz konusudur. Aksine özellikle Moskova nezdinde Pekin'in temel motivasyonunun kendi çıkarlarını korumak olacağı şeklinde bir inanç bulunmaktadır.¹⁰⁸

Bu bağlamda, Çin'in Rusya ile olan ilişkilerinin özünü kendi stratejik çıkarlarının nasıl etkilendiği hususu belirlemektedir. Rusya'nın Batı ile olan sorunlarının kendi çıkarlarını etkilemesine izin vermeyen Çin, muhatabıyla olan ilişkilerini, yukarıda Lo'ya atıfla zikredildiği gibi, taktiksel, işlevsel ve fırsatçı bir çerçevede ele almaktadır. Teorinin varsayımları üzerinden bakıldığında Çin'in dış politika hamleleri ve özellikle Rusya ile olan ilişkileri uluslararası sistemde nispi gücünün nasıl etkilendiği dikkate alınarak icra edilmektedir. ABD'nin küresel hegemonik tasavvuruna karşı Çin ve Rusya müşterek itirazlara sahip olsalar da, Çin; ABD ve Rusya'ya dönük siyasi, ekonomik ve askeri alanda izlediği politikaları, herhangi bir tarafa angaje olmadan yürüterek ve taraflarla olan ilişkilerini, çıkarlarının konjonktürel olarak neyi gerektirdiğine bakarak

¹⁰⁵ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 33.

¹⁰⁶ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 31.

¹⁰⁷ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 34-36.

¹⁰⁸ Blank et.al, “Uneasy Triangle”, 14. Ayrıca bkz: Stephen Blank, “Russia's Reservations About China's Silk Road”, *Eurasia Daily Monitor*, 14/67, 17 Mayıs 2017.

belirlenmektedir. Bu yaklaşım, Rusya ile çok kutuplu bir dünyayı mümkün kılmak için, ABD ile ise ekonomik kalkınmasını kesintisiz sürdürmek için yakın ilişki içinde olma gerekliliğine istinaden benimsenmektedir. Sonuç olarak, Çin'in izlediği dış politika, Rusya ve ABD ile eşit mesafede kalmak ve hiçbir ülkeyle ayrıcalıklı ortak olmamak üzerine kuruludur.¹⁰⁹

Kaynakça

- Baev, Pavel K. "Russia's Pivot to China Goes Astray: The Impact on the Asia-Pacific Security Architecture", *Contemporary Security Policy*, 37/1 (2016): 89-110
- Baev, Pavel K. ve Stein Tønnesson. "Can Russia Keep its Special Ties with Vietnam While Moving Closer and Closer to China?", *International Area Studies Review*, 18/3, (2015): 312-325.
- Bin, Yu. "Russia-China Relations: H-Bomb Plus THAAD Equals Sino-Russian Alliance?", *Comparative Connections*, 18/1, (2016): 133-144.
- Blank, Stephen, Alexander Lukin ve Gilbert Rozman. "Uneasy Triangle: China, Russia, and the United States in the New Global Order", *Center on Global Interests*, Ekim, 2015.
- _____. "Russia and Vietnam Team Up to Balance China", *The National Interest*, 7 Nisan 2014, <http://nationalinterest.org/commentary/russia-vietnam-team-balance-china-10195> (e.t. 04.11.2017).
- _____. "Russia's Reservations About China's Silk Road", *Eurasia Daily Monitor*, 14/67, 17 Mayıs 2017.
- Brooks, Stephen G. ve William C. Wohlforth. *World Out of Balance: International Relations and Challenge of American Primacy*, Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Charap, Samuel, John Drennan ve Pierre Noël. "Russia and China: A New Model of Great-Power Relations", *Survival*, 59/1, (2017): 25-42.
- Chase, Michael S. ve diğ. "Russia-China Relations: Assessing Common Ground and Strategic Fault Lines", *The National Bureau of Asian Research*, NBR Special Report 66, Temmuz, 2017.
- "China Eyes Russia's Northern Sea Route as Safest Maritime Path to Europe", *Sputnik*, 30 Mayıs 2017, <https://sputniknews.com/business/201705301054137213-china-russia-northern-sea-route-cooperation/>, (e.t. 27.10.2017).
- "China in Baltic Navy Drill with Russia", *BBC News*, 21 Temmuz 2017, <http://www.bbc.com/news/world-europe-40682442>, (e.t. 03.11.2017).
- "China's Top Trading Partners", 2 Ekim 2017, <http://www.worldstopexports.com/china-top-import-partners/>, (e.t. 11.10.2017).

¹⁰⁹ Molkov, "They Refused from the "Cannonade" in Washington", *Rossijskaja Gazeta*, 16 Haziran 2015'de aktaran Oznobishchev, "Russia and China", 46.

- Clover, Charles. "Russia Resumes Advanced Weapons Sales to China", *Financial Times*, 3 Kasım 2016.
- Cole, Bernard D. *China's Quest for Great Power: Ships, Oil, and Foreign Policy*, Maryland: Naval Institute Press, 2016.
- Cooley, Alexander. "Cooperation Gets Shanghaied", *Foreign Affairs*, 14 Aralık 2009.
- _____. "Whose Rules, Whose Sphere? Russian Governance and Influence in Post-Soviet States", *Carnegie Endowment*, Task Force White Paper, 30 Haziran 2017.
- De Coning, Cedric. "BRICS and Coexistence", *The BRICS and Coexistence: An Alternative Vision of World Order*, Cedric de Coning, Thomas Mandrup ve Liselotte Odgaard (eds), 25-48, London: Routledge, 2015.
- De Haas, Marcel. "Russian-Chinese Security Relations: Moscow's Threat from the East?", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, Mart, 2013.
- "Declaration by the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization", 5 Temmuz 2005, <http://eng.sectsco.org/load/197543/>, (e.t. 23.09.2017).
- "Declaration of the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization", 15 Haziran 2001, <http://eng.sectsco.org/load/193054/>, (e.t. 23.09.2017).
- "Defence Minister's Report on the Vostok 2014 Military Exercises". 23 Eylül 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46663>, (e.t. 26.09.2017).
- Denisntsev, Sergey. "Russia in the Global Arms Market: Stagnation in a Changing Market Landscape", *Center for Strategic and International Studies*, Ağustos 2017.
- "Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on November 27, 2014", 27 Kasım 2014, <http://mm.china-embassy.org/eng/fyrth/t1215099.htm>, (e.t. 12.10.2017).
- Foy, Henry, "Russia Turns to New Friends from China and the Middle East", *Financial Times*, 11 Ekim 2017.
- Freeman, Charles ve Bonnie S. Glaser. "The U.S.-China Strategic and Economic Dialogue", *Center for Strategic and International Studies*, 9 Mayıs, 2011, <https://www.csis.org/analysis/us-china-strategic-and-economic-dialogue>, (e.t. 20.09.2017).
- "Full text: China's Policies on Asia-Pacific Security Cooperation", 11 Ocak 2017, http://english.gov.cn/archive/white_paper/2017/01/11/content_281475539078636.htm, (e.t. 17.09.2017).
- Gabuev, Alexander. "A Pivot to Nowhere: The Realities of Russia's Asia Policy", *Carnegie Moscow Center*, 22 Nisan 2016, <http://carnegie.ru/commentary/63408>, (e.t. 01.11.2017).
- _____. "Crouching Bear, Hidden Dragon: "One Belt One Road" and Chinese-Russian Jostling for Power in Central Asia", *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 5/2, (2016): 61-78.
- _____. "Friends with Benefits? Russian-Chinese Relations After the Ukraine Crisis", *Carnegie Moscow Center*, 29 Haziran 2016.

- _____. "Taming the Dragon: How Can Russia Benefit from China's Financial Ambitions in the SCO?", *Russia in Global Affairs*, 19 Mart 2015, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Taming-the-Dragon-17372>, (e.t. 12.09.2017).
- Hekimoğlu, Asem Nauşabay. *Rusya'nın Dış Politikası I: ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Kashin, Vassily. "Selling S-400s to China: A New Front in the Cold War?", *Carnegie Moscow Center*, 24 Nisan 2015.
- Kipp, Jacob. "Russia's Nuclear Posture and the Threat That Dare not Speak Its Name", *Russian Nuclear Weapons: Past, Present and Future*, Stephen J. Blank (ed), 459-503, Strategic Studies Institute Book, Kasım 2011.
- Kucera, Joshua. "China Proposes New Central Asian Military Alliance", 21 Mart 2016, <http://www.eurasianet.org/node/77896>, (e.t. 17.11.2017).
- Kuznetsov, Dmitry V. "China and the Ukrainian Crisis: From 'Neutrality' to 'Support' for Russia", *China Report (Sage Publications)*, 52/2, (2016): 92-111.
- Lain, Sarah. "The Significance of the China-Russia Gas Deal", *The Diplomat*, 24 Mayıs 2014.
- Lavrov, Sergey. "Foreign Minister Sergey Lavrov's Address and Answers to Questions at the 53rd Munich Security Conference", 18 Şubat 2017, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2648249, (e.t. 20.09.2017).
- Lo, Bobo. *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2008.
- _____. *Russia and the New World Disorder*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2015.
- Lo, Bobo, Philippe Le Corre, David Gordon, Yun Sun ve Thomas Wright. "A Wary Embrace: What the China-Russia Relationship Means for the World", *The Brookings Institution*, 9 Mayıs 2017, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/05/20170509_china_russia_transcript1.pdf, (e.t. 15.09.2017).
- Luhn, Alec ve Terry Macalister. "Russia Signs 30-Year Deal Worth \$400bn to Deliver Gas to China", *The Guardian*, 21 Mayıs 2014.
- Mankoff, Jeffrey. *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009.
- _____. "The Wary Chinese-Russian Partnership", *The New York Times*, 11 Temmuz 2013.
- Marcus, Jonathan. "China-Russia Drills in Med Show Shifting Strategies", *BBC News*, 11 Mayıs 2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-32686956>, (e.t. 30.09.2017).
- McDermott, Roger. "Vostok 2014 and Russia's Hypothetical Enemies (Part One)", *Eurasia Daily Monitor*, 11/167, 23 Eylül 2014.
- Mearsheimer, John J. "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Milja Kurki, Steve Smith ve Tim Dunne (eds), 77-94, Oxford: Oxford University Press, 2010.

- _____. “The False Promise of International Institutions”. *International Security*, 19/3, (1994): 5-49.
- _____. *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W. W Norton & Company, 2014.
- Mearsheimer, John J., Ken Booth, Nicholas J. Wheeler ve Michael Williams. “Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part I)”, *International Relations*, 20/1, (2006): 105-123.
- Nakano, Jane, Edward C. Chow. “The West Siberia Gas Supply Deal on the Horizon for Russia and China: Is a Friend in Need a Friend Indeed?”, *Center for Strategic and International Studies*, 24 Kasım 2014, <https://www.csis.org/analysis/west-siberia-gas-supply-deal-horizon-russia-and-china-friend-need-friend-indeed>, (e.t. 29.10.2017).
- “Military Doctrine of the Russian Federation”. <https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2015/08/Russia-s-2014-Military-Doctrine.pdf>, (e.t. 09.10.2017).
- Oznobishchev, Sergey. “Beijing’s Quest for Stability in its Neighborhood: China’s Relations with Russia in Central Asia”, *Asian Security*, 13/1, (2017): 41-58.
- _____. “Pragmatic Realism”, *Japanese and Russian Politics: Polar Opposites or Something in Common?*, Takashi Inoguchi (ed), 185-206, New York: Palgrave Macmillan, 2015.
- _____. “Russia and China: Expectations, Illusions, and Reality”, *Asian Journal of Comparative Politics*, 2/1, (2016): 40-54.
- Plopsky, Guy. “Why Is Russia Aiming Missiles at China?”, *The Diplomat*, 12 Temmuz 2017.
- “Press Statements Following Russian-Chinese Talks”, 4 Temmuz 2017, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54979>, (e.t. 17.09.2017).
- Putz, Catherine. “Eurasian Economic Union's First External FTA to Come into Force”, *The Diplomat*, 21 Eylül 2016.
- Richardson, Paul Benjamin. “Geopolitical Visions, Globalisation, and the Remaking of Russia’s Eurasian Borders”, *Journal of Borderlands Studies*, 32/1, (2017): 7-21.
- “Russia's Military Doctrine”. 21 Nisan 2000, https://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00, (e.t. 04.05.2017).
- “Russian-Chinese Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New International Order, Adopted in Moscow on 23 April 1997”, 20 Mayıs 1997, <http://www.un.org/documents/ga/docs/52/plenary/a52-153.htm>, (e.t. 18.08.2017).
- Saunders, Phillip C. ve Julia G. Bowie. “US–China Military Relations: Competition and Cooperation”, *Journal of Strategic Studies*, 39/5-6, (2016): 662-684.
- Shumylo-Tapiola, Olga. “The Eurasian Customs Union: Friend or Foe of the EU”, *The Carnegie Papers*, Ekim 2012.
- Torbakov, Igor, “Managing Imperial Peripheries: Russia and China in Central Asia”, *The New Great Game: China and South and Central Asia in the Era of Reform*, Thomas Fingar (ed), 240-272, Stanford: Stanford University Press, 2016.
- “Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation”, 24 Temmuz 2001,

- http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15771.shtml, (e.t. 13.08.2017).
- Trenin, Dmitri. “From Greater Europe to Greater Asia? The Sino-Russian Entente”, *Carnegie Moscow Center*, Nisan 2015.
- _____. “Russia’s Asia Strategy: Bolstering the Eagle’s Eastern Wing”, *The Institut Français Des Relations Internationales: Russie Nei Visions*, Haziran 2016.
- _____. “The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry”, *Carnegie Moscow Center*, Haziran 2014.
- _____. “True Partners? How Russia and China See Each Other”, *Center for European Reform*, Şubat 2012.
- Turner, Susan. “Russia, China and A Multipolar World Order: The Danger in the Undefined”, *Asian Perspective*, 33/1, (2009): 159-184.
- “US Energy Information Administration-Country Analysis Brief_Russia”. https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf, (e.t. 16.10.2017).
- Wan, William, Abigail Hauslohner. “China, Russia Sign \$400 Billion Gas Deal”, *The Washington Post*, 21 Mayıs 2014.
- Weaver, Courtney ve Neil Buckley. “Russia and China Agree \$270bn Oil Deal”, *Financial Times*, 21 Haziran 2013.
- Wilkins, Thomas S. “Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?”, *Contemporary Security Policy*, 29/2 (2008): 358-383.
- Wilson, Jeanne L. “The Eurasian Economic Union and China’s Silk Road: Implications for the Russian–Chinese Relationship”, *European Politics and Society*, 17/1 (2016): 113-132.
- “Xi, Trump Meet on Ties, Hot-Spot Issues on G20 Sidelines”, *Xinhuanet*, 9 Temmuz 2017, http://news.xinhuanet.com/english/2017-07/09/c_136428753.htm, (e.t. 12.10.2017).
- Xiaokun, Li ve Chen Weihua. “China, US Sign Agreement to Boost Army Cooperation”, *China Daily*, 16 Haziran 2015, http://www.chinadaily.com.cn/world/2015-06/15/content_21001723.htm, (e.t. 02.11.2017).
- Yuan, Jing-Dong. “Sino-Russian Defense Ties: The View from Beijing”. *The Future of China-Russia Relations*, James Bellacqua (ed.), 203-229, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2010.